खाद्य अधिकार तथा खाद्य प्रणाली रणनीतिक योजना

(आ.व. २०८२।८३ देखि २०८६/८७)

Right to Food and Food Systems Strategic Planning
(2025-2030)

भिमसेनथापा गाउँपालिका
गाउँ कार्यपालिकाको कार्यालय
खान्चोक, गोरखा, गण्डकी प्रदेश

विषय सूचि

परिच्छेद – १..३

१.१ परिचय..३

१.२ खाद्य अधिकार तथा खाद्य प्रणाली रणनीतिक योजनाको सान्दर्भिकता ४

१.३.२ योजना तर्जुमा विधि ७

१.४ खाद्य अधिकार तथा खाद्य प्रणाली रणनीतिक योजनाको सारसंक्षेप ९

परिच्छेद – २.. ९

२.१ खाद्य अधिकार तथा खाद्य प्रणालीको अवस्था ९

२.१.१ कृषि तथा पशुपालन १०

२.१.२. सिचाई सुबिधा..११

२.१.३ रोजगारीको स्थिति ११

२.१.४ खाद्य सुरक्षाको स्थिति..११

२.१.५ कृषि उत्पादनको प्रयोग..१२

२.१.६ जलवायु परिवर्तन र यसको कृषि क्षेत्रमा प्रभाव..१२

२.२ खाद्य प्रणालीका मुख्य समस्याहरु तथा कमजोर खाद्य प्रणालीका कारणहरु १२

२.२.१ समस्या विश्लेषण: अस्थिर र कमजोर खाद्य प्रणाली..१४

२.२.२ समस्या विश्लेषण : स्वच्छ तथा पोषणयुक्त खाद्य को पहुँच नहुनु..१५

२.२.३ समस्या विश्लेषण : उपभोगको पद्धती दिगो नहुनु..१६

२.२.४ समस्या विश्लेषण : उत्पादन प्रणाली प्रकृति मैत्री नहुनु..१६

२.२.५ समस्या विश्लेषण : जीविकोपार्जन समन्यायिक नहुनु..१७

२.२.६ समस्या विश्लेषण : जोखिमग्रस्त खाद्य प्रणाली १८

२.२.६ समस्या विश्लेषण : खाद्य सुशासन तथा तथ्यमा आधारित निर्णय नहुनु १९

२.३ खाद्य प्रणाली रुपान्तरणको सन्दर्भमा सबल पक्ष, दुर्बल पक्ष, अवसर र चुनौतीहरु १९

२.४ सरोकारवालाहरुको नक्सांकन र विश्लेषण.. २१

२.५ दिगो खाद्य प्रणालीका लागि निर्धारित लक्ष्य तथा उद्देश्यहरु.. २३

२.५.१ उद्देश्य विश्लेषण: स्थिर र सबल खाद्य प्रणाली २४

२.५.२ उद्देश्य विश्लेषण : स्वच्छ तथा पोषणयुक्त खाद्यको पहुँचमा वृद्धि २५

२.५.३ उद्देश्य विश्लेषण: उपयोग पद्धति दिगो हुनु..२५

२.५.४ उद्देश्य विश्लेषणः उत्पादन प्रणाली प्रकृति मैत्री २६

२.५.५ उद्देश्य विश्लेषणः समन्यायिक जीविकोपार्जन हुनु २७

२.५.६ उद्देश्य विश्लेषण : उत्थानशील खाद्य प्रणाली २७

२.५.७ उद्देश्य विश्लेषणः खाद्य सुशासन र तथ्यमा आधारित निर्णय हुनु २८

२.६ खाद्य प्रणालीको सोच, लक्ष्य, उद्देश्य र रणनीति २८

२.७ कार्यक्षेत्र र कार्यक्रमहरु ३०

२.८ प्रस्तावित कार्यक्रमको खाका ३४

परिच्छेद – ३ .... ४०

३.१ योजना कार्यन्वयनका रणनीतिहरु ४०

३.२ संस्थागत व्यवस्था ४०

३.३ वित्तीय व्यवस्थापन ४०

३.४ अनुगमन तथा मुल्यांकन ४१

३.५ संभावित जोखिम तथा सम्बोधनका उपायहरु ४१

३.८ आगामी दिशा ४३

४. अनुसूचीहरु ४४

अनुसूची १: कार्यान्वयनको योजना ४४

अनुसूची २: जनसांख्यिकीय विवरण ४९

अनुसूची ३ : व्यवसाय सम्वन्धी विवरण ५०

अनुसूची ४: उमेर समूह र लिङ्गअनुसार जनसंख्या ५०

अनुसूची ५: खाद्य अधिकार तथा खाद्य प्रणाली रणनीतिक योजना तर्जुमा तालीमका सहभागीहरू ५२

अनुसूचि ६: खाद्य अधिकार तथा खाद्य प्रणाली रणनीतिक योजना तर्जुमा तालिमको विषयवस्तु ५३

अनुसूची ७: मस्यौदालाई अन्तिम रूप दिन गठन गरिएको कार्यदल र कार्यविवरण ५४

सन्दर्भ सामाग्रीहरु ५६

परिच्छेद – १

१.१ परिचय

भिमसेनथापा गाउँपालिका गण्डकी प्रदेशको ऐतिहासिक तथा प्राचिन महत्व बोकेको गोरखा जिल्लाको ११ वटा स्थानिय तहमध्ये पहाडी भूभागमा अवस्थित एक स्थानीय तह हो। यस गाउँपालिकाको नामाकरण प्रथम नेपालका मुख्तियार तथा राष्ट्रिय बिभुति भिमसेन थापाको नामबाट गरिएको हो। भौगोलिक बिबिधता पाखा, पखेरा, जंगल, खोल्सा, खोल्सी, खोंच र बेशी तथा अन्य प्राकृतिक सम्पदाले भरिएको भिमसेन थापा गाउँपालिकाको क्षेत्रफल १०१.३५ वर्गमीटर र जनसंख्या १६,९८६ (राष्ट्रिय जनगणना २०७८) रहेको छ। नेपालको मानवजातिहरु मध्ये मुख्यतया लोपोन्मुख तथा पिछडिएका जातिहरुमा चेपाङ, बराम, कुमाल, माझी, भुजेल, दलितहरुको बसोवास बढी भएको र जीवनयापनको लागि पेशागत हिसावले कृषि तथा पशुपालन तथा दैनिक ज्यालादारी मुख्य रुपमा रहेको छ।

अवस्थिति

समुन्द्र सतहबाट ३८५ मि. देखि १२४२ मि. सम्मको उचाइमा रहेको भिमसेनथापा गाँउपालिकाको पूर्वमा धादिङ जिल्ला, पश्चिममा गोरखा नगरपालिका र सिरानचोक गाउँपालिका, उत्तरमा बारपाक सुलिकोट गाउँपालिका र आरुघाट गाउँपालिका र दक्षिणमा शहिद लखन गाउँपालिका र धादिङ जिल्ला पर्दछन्। साविकका मसेल, तान्द्राङ धावा, बगुवा, अश्राङ र बोर्लाङ गा.वि.स.लाई समायोजन गरी हाल ८ वटा वडाहरू कायम गरिएको छ। गाउँपालिकाको वडा नं. ३, ४, ७ र ८ बुढीगण्डकी नदीको वहाव क्षेत्रमा पर्दछन् भने गाउँपालिकाको पश्चिमतर्फ वडा नं. १ को निबेल दरौँदी नदीको बहाव क्षेत्रमा पर्दछ। यी बाहेक ससाना मसेल खोला, मोती खोला, काशी खोला, स्तुल खोला, मौदी खोला, बुर्लुङ खोला, तान्द्राङ खोला, ठूलो खोला, सिख्रे खोला, ताप्ले खोला, रम्बु खोला, झगरे खोला, टोड्के खोला, ज्यादुल खोला, जाँते खोला, अँधेरी खोला लगायतका खोला तथा खोल्साहरू रहेका छन्। यस गाउँपालिकाको क्षेत्रफल १०१.३१ वर्ग कि.मि रहेको छ।

हावापानी

यो गाउँपालिका होचो पहाडीदेखि मध्यपहाडी क्षेत्रसम्म फैलिएको छ। भौगोलिक हिसावले समुन्द्र सतहबाट ३८५ मि. देखि १२४२ मि. सम्मको उचाइको अवस्थितिमा रहेको यो गाउँपालिकाको हावापानीको विविधताले गर्दा बालीहरूमा कोदो, धान, गहूँ र मकै; नगदे वालीहरूमा आलु; दलहन बालीमा भटमास, मास, चना, मुसुरो,

केराउ; तेलहन बालीमा बदाम, तील, सिलाम, तोरी; फलफूलमा नासपाती, आरु, आरुवखडा, भोगटे, निबुवा, निमारो तथा बेशीक्षेत्रमा केरा, आँप, कटहर, लिची, मेवा, अम्बा, र अनार रहेका छन्।

जनसंख्या

राष्ट्रिय जनगणना २०७८ का अनुसार भिमसेनथापा गाउँपालिकाको जनसंख्या १६,९८६ (९२७९ महिला र ७,७०७ पुरुष) रहेको छ। परिवार संख्या भने ५,२३९ रहेको छ। जनघनत्व १८७ जना प्रतिवर्ग किलोमीटर, वार्षिक जनसंख्य वृद्धिदर -२.५० प्रतिशत प्रतिवर्ष, परिवारको औसत आकार ३.२४, र साक्षरता ६७.४४ प्रतिशत रहेको छ। २०६८ को जनगणनामा यस पालिकाको जनसंख्या २२,०३३ र परिवारको संख्या ५,४३८ रहेको थियो।

सडक सञ्जाल

भिमसनेथापा गाउँपालिका चारवटा महत्वपूर्ण सडक सञ्जालद्वारा जोडिएको छ। त्यसमध्ये बेनीघाट–आरुघाट हुँदै मित्रराष्ट्र चीनको लार्के नाका जोड्ने सबैभन्दा छोटो दुरीमा पर्ने सडकको क्यामुनटार–अमिलिचौर सडकखण्डले वडा नं. ३, ४, ७ र ८ वडा हुँदै गएकाले यसै सडकले गाउँपालिकालाई धादिङको बेनीघाटमा पृथ्वी राजमार्ग अन्तर्गत राष्ट्रिय राजमार्ग प्रणालीमा आवद्ध गर्दछ। अर्कोतर्फ गोरखा बजारदेखि आरुघाट जोड्ने सडकको झिँगटे—टारीफाँट सडकखण्डले वडा नं. १, २, ३, ५ र ६ लाई छोएको छ जसमध्ये झिँगटीदेखि ध्याम्पेसालसम्मको सडकखण्ड कालोपत्रे पनि भइसकेको छ। यस सडकले समेत गाउँपालिकालाई गोरखा बजार हुँदै आँबुखैरेनीमा पृथ्वी राजमार्ग अन्तर्गत राष्ट्रिय राजमार्ग प्रणालीमा आवद्ध गर्दछ। यसकासाथै द्रुत गतिमा निर्माणधीन मध्यपहाडी लोकमार्गको अमिलीचौर—निबेल सडकखण्ड पनि वडा नं. १,२ र ३ भएर गएको छ। घ्याम्पेसालबाट बारपाक सुलिकोट गाउँपालिका हुँदै आरुघाट गाउँपालिकाको आरुपोखरी जोड्ने सडकले गाउँपालिकालाई केन्द्रविन्दु बनाई गोरखा बजारसँग जोडेको छ। करिब २४ कि. मि. लामो गाउँपालिकास्तरीय भिमसेनथापा चक्रपथको निर्माण गरी सम्पूर्ण वडाकेन्द्रहरू जोड्ने कामलाई गाउँपालिका गौरवको आयोजनाको रुपमा उच्च प्राथमिकतामा राखी निरन्तरता दिइएकोले ट्र्याक जोड्ने कार्य अन्तिम चरणमा पुगिसकेको छ।

१.२ खाद्य अधिकार तथा खाद्य प्रणाली रणनीतिक योजनाको सान्दर्भिकता

नेपालको संविधानको धारा ३६ ले प्रत्येक नागरिकलाई खाद्य अधिकार सुनिश्चित गरेको छ। खाद्य अधिकार तथा खाद्य सम्प्रभुता सम्बन्धी ऐन २०७५ र खाद्य अधिकार तथा खाद्य सम्प्रभुता सम्बन्धी नियमावली २०८० ले नागरिकको खाद्य तथा खाद्य सम्प्रभुता सम्बन्धी अधिकारलाई थप सुनिश्चितता गरेको छ र यसको

कार्यान्वयनका लागि अवसर प्रदान गरेको छ । यी ऐन तथा नियमावलीमा भएका प्रावधानहरूलाई कार्यान्वयनका सन्दर्भमा पनि यस रणनीति योजनाको महत्त्वपूर्ण भूमिका रहनेछ ।

त्यस्तै, नेपालले अनुमोदन गरेको अन्तर्राष्ट्रिय सन्धिहरू, जस्तै संयुक्त राष्ट्रसंघको आर्थिक, सामाजिक तथा सांस्कृतिक अधिकारसम्बन्धी अन्तर्राष्ट्रिय प्रतिबद्धताहरूले पनि खाद्य अधिकारलाई आधारभूत मानव अधिकारको रूपमा स्वीकार गरेका छन् । खाद्य प्रणालीले खाद्य उत्पादन देखि प्रशोधन, भण्डारण, बजार व्यवस्था, वितरण लगायत खाद्य श्रृङ्खलाका विभिन्न चरण हुँदै उपभोक्ताको भान्सा अर्थात उपभोगको अवस्था तथा विसर्जन (Waste management) को चरण समेत समेट्दछ । समग्रमा हाम्रो जन-जीवन, आर्थिक-सामाजिक तथा वातावरणीय सबै क्षेत्रमा खाद्य प्रणालीले प्रभाव पार्दछ ।

आदर्श खाद्य प्रणालीले खाद्य सुरक्षाको सुनिश्चितता, दिगो कृषिको प्रवर्द्धन, खाद्यको क्षतिमा न्यूनता, स्थानीय अर्थतन्त्रलाई बढावा, आहारमा विविधता, पौष्टिक खाद्य किफायती मूल्यमा उपलब्धता र पहुँचमा सुनिश्चितता, खाद्य स्वच्छतामा बढोत्तरी, सामाजिक समता र समतामूलक आम्दानीलाई बढावा, शिक्षा र चेतनाको प्रवर्द्धन तथा उत्थानशीलता र प्रकृति अनुकूलनतामा भुमिका निर्वाह गरेको हुन्छ । तर हाम्रो खाद्य प्रणालीको अवस्था अपेक्षा गरेजस्तो छैन भनेर विभिन्न प्रतिवेदनहरूमा उल्लेख गरेको पाईन्छ । खाद्य उपलब्धताको क्षेत्रमा भनौं वा पोषणको क्षेत्रमा या आर्थिक समृद्धिको क्षेत्रमा भनौं, वा समग्र वातावरणमा परेको प्रभावको सन्दर्भमा भनौं, खाद्य प्रणालीले जसरी सकारात्मक प्रभाव पार्नु पर्ने हो त्यो अवस्था छैन । अझ कोभिड १९ को महामारीबाट सामाजिक, आर्थिक तथा मानवीय क्षेत्रमा ठूलो रुपमा नकारात्मक प्रभाव पारेको छ । यसै तथ्यलाई मध्यनजर गरी संयुक्त राष्ट्रसंघ खाद्य प्रणालीलाई रुपान्तरण गरी दिगो विकासका १७ वटै लक्ष्यहरुमा सकारात्मक प्रभाव पारी यी लक्षहरु प्राप्त गने पक्षमा भूमिका निवार्ह गर्न सकियोस् भनेर संयुक्त राष्ट्रसंघले सम्पूर्ण सदस्य राष्ट्रहरुलाई विद्यमान खाद्य प्रणालीको विश्लेषण, विवेचना र त्यसको आधारमा रुपान्तरणका कार्यक्रमहरू, नीतिहरु पहिचान गरी कार्यान्वयन गनि सबै राष्ट्रहरुलाई आह्वान गरी संयुक्त राष्ट्र संघीय खाद्य प्रणाली शिखर सम्मेलन २०२१ को आयोजना गरिएको थियो ।

शिखर सम्मेलनको सहभागिताका सन्दर्भमा नेपालले खाद्य प्रणालीको विद्यमान अवस्थाको विश्लेषण गरी प्रमुख समस्याहरूको समाधान गर्दै मौजुदा खाद्य प्रणालीलाई अझबढी समतामूलक, उत्थानशील र दिगोतर्फ रूपान्तरण गर्न संघीय, प्रादेशिक तथा स्थानीय सरकारहरू र प्रमुख सरोकारवालाहरूको सहभागितामा खाद्य प्रणाली संवादहरू सञ्चालन गरी रूपान्तरणका पक्षहरू पहिचान गरिएको थियो ।

सन् २०२१ मा आयोजना गरिएको संयुक्त राष्ट्रसंघको "Food Systems Summit" मा नेपालको खाद्य प्रणाली रुपान्तरण गरी दिगो विकासका लक्ष्यहरू प्राप्त गर्न पहल गर्ने विषयमा प्रतिबद्धता प्रस्तुत भएका थिए ।

त्यसै गरी बहुक्षेत्रीय पोषण योजना, शून्य भोकमरी रणनीति, कृषि विकास रणनीति खाद्य सुरक्षा र पोषण अवस्था सुधारमा लक्षित छन् । विद्यमान १६औं योजना (आर्थिक वर्ष २०८१/८२ देखि २०८५/८६) सम्म ले खाद्य प्रणाली रूपान्तरणलाई एक रूपान्तरणकारी रणनीतिको रुपमा उल्लेख गरेको छ । यी रणनीतिहरूलाई स्थानीयकरण गर्नका लागि पालिकाहरूले खाद्य प्रणाली रूपान्तरणको योजना निर्माण तथा कार्यान्वयन महत्त्वपूर्ण छ । खाद्य प्रणाली रूपान्तरणको प्रक्रिया, स्थानीय तहबाटै कार्यान्वयन नभएसम्म राष्ट्रिय अन्तर्राष्ट्रिय प्रतिबद्धता तथा राष्ट्रिय प्राथमिकताहरू प्राप्त गर्न कठिन हुने सन्दर्भमा पालिकाहरूले खाद्य प्रणाली रूपान्तरणका योजनाहरू निर्माण गरी कार्यान्वयन गर्न अपरिहार्य छ । प्रणालीगत धारणलाई जोड दिदै रणनीतिक योजनाले खाद्य प्रणालीका विभिन्न पक्षहरूलाई मजबूत गर्न एक आपसको अन्तरसम्वद्धता बढाउन जोड दिएको छ । वास्तवमा रणनीतिक योजनाको माध्यमबाट सवै नागरिकले पर्याप्त, पौष्टिक र सुरक्षित खानामा सरल पहूँच प्राप्त गर्नेछन् ।

भिमसेनथापा गाउँपालिकाको सन्दर्भमा, कृषिमा निर्भरता उच्च भए तापनि उत्पादन तथा पहुँचमा विविध चुनौतीहरू देखिन्छन जस्तै - जलवायु परिवर्तनको असर, सिँचाइ अभाव । यसै सन्दर्भमा स्थानीय उत्पादन र खपतबीच सन्तुलन कायम गर्न, पोषण अवस्था सुधार्न, तथा विपद् व्यवस्थापन र कृषि सुधार कार्यक्रमहरूलाई समन्यायिक तथा दिगो बनाउन एक स्पष्ट, दीर्घकालीन रणनीतिक योजना अत्यावश्यक छ ।

त्यसैले, गाउँपालिकाले खाद्य अधिकार प्रवर्द्धन गर्ने, स्थानीय खाद्य प्रणालीलाई दिगो बनाउने, उत्पादन र बजार पहुँचलाई सुधार गर्ने, तथा सबै समुदायका सदस्यहरूको खाद्य सुरक्षा र पोषणस्तर उकास्न तथा राष्ट्रिय लक्ष्यहरूको प्राप्तिमा योगदानका लागि "खाद्य अधिकार तथा खाद्य प्रणाली रणनीतिक योजना" तयार गर्नु आजको आवश्यकता हो । यस्तो योजना मार्फत गाउँपालिकाले राष्ट्रिय नीति तथा अन्तर्राष्ट्रिय प्रतिबद्धतालाई स्थानीय स्तरमा प्रभावकारी कार्यान्वयन गर्न सक्नेछ ।

१.३ खाद्य अधिकार तथा खाद्य प्रणाली रणनीतिक योजना

१.३.१ पृष्ठभूमि

भिमसेनथापा गाउँपालिकाले अपेक्षा गरेको सामाजिक र आर्थिक विकासको लक्ष्य लाई सार्थक तुल्याउने सोंच अनुरुप गाउँपालिकाको खाद्य प्रणालीको तल्कालिन अवस्थाको विश्लेषण गरि खाद्य अधिकार तथा खाद्य प्रणालीलाई सुदृढ गर्ने उद्देश्य अनुरुप यो पञ्चबर्षिय रणनीतिक योजना तयार गरिएको छ । यस रणनीतिक योजनाले खाद्य अधिकार तथा खाद्य प्रणालीलाई सुदृढ गर्न विभिन्न योजनाहरुको तर्जुमा र त्यसको कार्यान्वयन लगायत योजनाले अपेक्षा गरेको उपलब्धिहरुको अनुगमन र मुल्याङ्कन प्रक्रियालाई प्रक्रियागत रुपमा कार्यान्वयन गर्न नीतिगत व्यवस्था गरेको छ । यस रणनीतिक योजनाको सफल कार्यान्वयनले गाउँपालिकाको

खाद्य प्रणाली थप समतामूलक, उत्थानशील र दिगो हनुका साथै प्रत्येक नागरिकलाई कानुन बमोजिम खाद्य सम्प्रभुताको हक सुनिश्चित हुने बिश्वास लिइएको छ ।

१.३.२ योजना तर्जुमा विधि

परियोजना चक्रका पाँच चरणहरू क्रमशः समस्या विश्लेषण, उद्देश्य विश्लेषण, योजनाको निर्माण, कार्यान्वयन, र अनुगमन र मूल्याङ्कनमा आधारित भई तीन दिने (२०८१ फागुन २५ - फागुन २७) तालीम सञ्चालन गरिएको थियो । कार्यशालाले सहभागीहरूबीच खाद्य प्रणाली र तिनका पक्षहरू, खाद्य अधिकार, खाद्य सम्प्रभुता, खाद्य सुरक्षा, र यी अवधारणाहरू बीचको अन्तरसम्बन्धहरूको विस्तृत बुझाइ प्रदान गरेको थियो । कार्यशालामा समस्या वृक्ष विश्लेषण विधिको प्रयोग गरेर विद्यमान खाद्य प्रणालीमा भएका समस्याहरूको विस्तृत विश्लेषणबाट सुरु गरी, खाद्य प्रणालीको सन्दर्भमा सबल दुर्बल अवसर र चुनौती (SWOT Analysis) र सरोकारवालाहरूको विश्लेषण गरिएको थियो ।

यी विश्लेषणका क्रममा पहिचान गरिएका खाद्य प्रणालीका समस्याहरू र अन्तर्निहित कारणहरूलाई सम्बोधन गरी खाद्य प्रणालीलाई रूपान्तरण गर्नका लागि लक्ष्य तथा उद्देश्य निरधारण गर्न उद्देश्य वृक्ष विश्लेषण गरिएको थियो । यसपछि खाद्य अधिकार र खाद्य प्रणाली रणनीतिक योजना तर्जुमा गर्न उद्देश्यमा आधारित भई रणनीतिक क्रियाकलापहरू पहिचान र प्राथमिकीकरण गरिएको थियो । कार्यशालाको तयार पारिएको रणनीतिक योजनाको मस्यौदा रूपरेखालाई कार्यदल र सरोकारवालाहरूले थप समीक्षा र आवश्यक जानकारी समावेश गरी खाद्य अधिकार र खाद्य प्रणाली रणनीतिक योजना तर्जुमा गरिएको थियो ।

यो रणनीतिक योजना तयार गर्ने चरणमा, गाउँपालिकाका प्रमुख सरोकारवालाहरूको सक्रिय संलग्नतामा पालिकाको वर्तमान अवस्थाको गहन विश्लेषण गरेर खाद्य अधिकार र खाद्य प्रणाली रणनीतिक योजना विकास गरिएको थियो । यस प्रक्रियामा पालिका प्रतिनिधिहरू (अध्यक्ष, उपाध्यक्ष, वडा अध्यक्षहरू), प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत, शाखा प्रमुखहरू, सामाजिक परिचालकहरू, रोजगार अधिकृत, अगुवा कृषक, कृषक समूह प्रतिनिधि, पालिकामा कार्यरत गैरसरकारी संस्था, उद्योग बाणिज्य संघका प्रतिनिधि, खाद्यसँग सम्बन्धित उद्यमी/खाद्य प्रशोधकहरू रणनीतिक योजना निर्माणमा प्रत्यक्ष सहभागिता र योगदान रहेको थियो ।

(क) योजनाको आवश्यकता पहिचान र निर्माण

- खाद्य अधिकार तथा खाद्य प्रणालीको अवस्था विश्लेषण
- समस्याहरुको विश्लेषण
- सबलपक्ष, कमि कमजोरी, श्रोत र अवसर समेत पहिचान

- लक्ष्य तथा उद्देश्य निर्धारण
- योजनाको प्राथमिकरण तथा क्रियाकलाप निर्धारण (लक्ष्य सहित)

(ख) श्रोतको बाँडफाँड र सम्भावना

- प्राथमिकीकरण भएका योजनाहरुलाई श्रोतको बाँडफाँडको सुनिश्चतता, सोका लागि बार्षिक योजना तर्जुमा तथा मध्यमकालीन खर्च संरचनामा समावेश
- स्थानीय स्तरमा उपलब्ध हुने श्रोतको पहिचान र प्राथमिकरण अनुरुप बाँडफाँड
- संघ र प्रदेश सरकारका सम्बन्धित निकायहरुको कार्यक्रमवाट विनियोजित बजेट
- गाउँपालिकाको आन्तरिक श्रोतहरु
- गैरसरकारी तथा निजीक्षेत्र संगको समन्वयमा संचालन गर्न सकिने योजनाका श्रोतहरु

(ग) योजनाको कार्यान्वयन

- क्रियाकलापले निर्धारण गरेका प्रक्रियाबाट योजनाको कार्यान्वयन
- साझेदारहरु तथा समुदाय बिच समन्वय र सहकार्य

(घ) अनुगमन तथा मुल्यांकन

- उपलब्ध श्रोत-साधनहरुको सहि उपयोग भए नभएको
- तोकिएको समयमा कार्यक्रम सम्पन्न भए नभएको
- अपेक्षित उपलब्धिहरु पुरा भए नभएको
- विनियोजित बजेट अनुसार खर्च भए नभएको
- कार्यक्रम र उपलब्धिहरुको सान्दर्भिकता, प्रभावकारीता, दिगोपनाको अबस्था

(ङ) औचित्यता

- खाद्य अधिकार, खाद्य सुरक्षा र खाद्य सम्प्रभुताको प्रत्याभूति
- दिगो, सबल र पहुच योग्य खाद्य प्रणालीको विकास
- समतामुलक, उत्थानशिल खाद्य प्रणालीको विकास
- खाद्य सुरक्षाको सुनिश्चितता
- परम्परागत र रैथाने खाद्य प्रणालीको संरक्षण र बजारीकरण

(च) सीमितता

- यो योजना पंचबर्षिय योजना हो ।
- खाद्य प्रणाली बहुक्षेत्रीय भएता पनि कृषि क्षेत्रको योगदान महत्वपूर्ण रहेकोले यस लाई प्रमुख क्षेत्रको रुपमा लिइएको ।
- श्रोतको कमीका कारण आयआर्जनका अन्य क्षेत्र लगायत पूर्वाधार निर्माणका क्षेत्रहरु लाई पुर्णरुपमा समावेश गर्न नसकिएको ।

१.४ खाद्य अधिकार तथा खाद्य प्रणाली रणनीतिक योजनाको सारसंक्षेप

भिमसेनथापा गाउँपालिकाको क्षेत्र भित्र बसोबास गर्ने परिवारको लागि खाद्य अधिकारको सुनिश्चितता गर्ने तथा गाउँपालिकाको खाद्य प्रणालीलाई दिगो र पहुँच योग्य बनाउने कार्य चुनौतीपूर्ण रहेको सन्दर्भमा खाद्य अधिकार तथा खाद्य प्रणालीको रणनीतिक योजना निर्माण गरिएको छ । विश्वव्यापी र राष्ट्रिय रुपमा समेत अङ्गीकार गरिएको खाद्य प्रणालीका महत्वपूर्ण संवाहकहरु – उत्पादन, वितरण, भण्डारण, उपभोग र दिगोपना – को सन्दर्भमा विश्लेषण गर्दा गाउँपालिकामा यो सबै क्षेत्रहरुमा केही न केही समस्याहरु देखिन्छ । यसै सन्दर्भलाई मध्यनजर गर्दै, गाउँपालिकाको सम्बन्धित निकाय र बिज्ञ टोलीहरुको सहभागितामा बिस्तृत अन्तरक्रिया, छलफल, समुह कार्य मार्फत गहन अध्ययन गरी यो रणनीति योजना तयार गरिएको छ ।

यो पंचबर्षिय रणनीतिक योजना (२०८२/८३ – २०८६/२०८७) ले गाउँपालिका भित्र समतामूलक, उत्थानाशील तथा दिगो खाद्य प्रणाली निर्माण गर्ने लक्ष्य लिएको छ । स्वस्थ्य र उर्जाशील नागरिक निर्माणका लागि खाद्यान्नको भरपर्दो उत्पादन, वितरण र दिगो उपभोग गर्ने उद्देश्य यो रणनीतिक योजनाको रहेको छ । यो रणनीतिक योजनाको कार्यन्वयनका लागि गाउँपालिकाका किसान, उपभोक्ता, समूह, सहकारी, निजीक्षेत्र, गैरसरकारी संस्थाहरु लगायत संघ तथा प्रदेश सरकार लाई साझेदारको रुपमा स्वीकार गर्दै यस योजनाले लक्षित गरेको क्षेत्रहरु सफल कार्यान्वयन र त्यसको दिगोपना लाई आत्मसात गर्ने सोंच रहेको छ । यो योजनाको सफल कार्यान्वयनले खाद्य अधिकार तथा खाद्य प्रणालीका अपेक्षित उपलब्धिहरु हासिल हुने र खाद्य प्रणालीका सूचकहरुमा सुधार आउने अपेक्षा गरिएको छ ।

परिच्छेद – २

२.१ खाद्य अधिकार तथा खाद्य प्रणालीको अवस्था

विभिन्न फलफूल, बाली एवम् पशुपालनको लागि भिमसेनथापा गाउँपालिकाको भूमि उपयुक्त रहेको छ । यहाँ धान, मकै, दलहन, तेलहन, तरकारी आदि खेती गरेको पाइन्छ। यहाँको मुख्य वालीको रुपमा धान, कोदो र मकै

रहेको भए तापनि उत्पादनले आत्मनिर्भर हुन कठीन रहेको अवस्था छ। हाल गाउँपालिकामा हाटबजार संचालन हुने भएकोले कृषि उपज बिक्री बितरणमा सहयोग पुगेको पाईन्छ। कृषि उपज संकलन केन्द्र तथा औद्यागिकग्राम निर्माणाधीन अवस्थामा रहेको हुदा यसको निर्माण पश्चात बजार व्यवस्थापनमा थप सहयोग हुने र खाद्य प्राणाली सुदृढ गर्न सकारात्मक प्रभाव पर्ने देखिन्छ। कृषिलाई गाउँपालिकाको मुख्य आर्थिक मेरुदण्ड मानिए तापनि, अधिकांस साना किसानहरूले कृषिबाट अपेक्षित रुपमा राम्रो आम्दानी प्राप्त गर्न सकेका छैनन्। फलस्वरूप, कृषि व्यावसाय अधिकांश किसानहरूको लागि जीविकोपार्जनका लागि केवल निर्वाहमुखी खेतीको रुपमा मात्र सीमित रहेको छ।

२.१.१ कृषि तथा पशुपालन

गाउँपालिकाको अर्थतन्त्रमा कृषि क्षेत्रको योगदान अत्यन्त महत्वपूर्ण छ। राष्ट्रिय कृषिगणना २०७८ को तथ्यांक अनुसार गाउँपालिकामा कुल ४,६१८ कृषक परिवारहरू रहेका छन् र तिनीहरुले कृषि प्रयोजनको लागि प्रयोग गरिरहेको कुल जमिनको क्षेत्रफल २५०८ हेक्टर रहेको छ।

गाउँपालिकाको कृषि प्रणाली विविध प्रकारको छ, जसमा अन्न बालीदेखि लिएर फलफूल तथा पशुपालनसम्मका विभिन्न उत्पादनहरू पाइन्छन्। यहाँका कृषकहरू प्रायः पारम्परिकलका कृषि अभ्यासमा संलग्न छन्। गाउँपालिकामा लगाइने प्रमुख बालीहरूमध्ये अन्न बाली (जस्तै धान, गहुँ) सबैभन्दा महत्वपूर्ण छन्। अन्न बालीसँगै तरकारी खेतीमा पनि कृषकहरुको सहभागीता पाइन्छ, जसमा विभिन्न मौसमी तथा बेमौसमी तरकारीहरू उत्पादन हुने गर्दछन्। त्यस्तै गरी, तेल्हनबाली (जस्तै तोरी), दाल तथा अन्य दलहन बालीहरू, कन्दमूल (जस्तै मुला, गाजर), मसलाजन्य (अदुवा, बेसार, आदि) र फलफूलहरू (जस्तै आँप, केरा, अम्बा, लिची आदि) पनि कृषकहरूको आम्दानीको स्रोत बन्न पुगेका छन्।

तालिका १. खाद्यान्न बाली लगाएको क्षेत्रफल, उत्पादन र उत्पादकत्व

सि.नं.	वाली	क्षेत्रफल(हेक्टर)	उत्पादन मे.टन.)	उत्पादकत्व(मे.टन)
१	धान	१०२०.५	३९५५.४	३.८
२	मकै	१६३६.८	४०७५	२.४८
३	कोदो	१०१८	१२४२.१८	१.२२
४	मसुरो	१५	१२	०.८
५	अडहर	४	५	१.२५
६	मास	२२७.२७	२२०.२	०.८८
७	तरकारी	२००	१८४०.१८	९.२

स्रोत: भिमसेनथापा गाउँपालिकाको कृषि शाखा

कृषि बालीसँगै पशुपालनले पनि गाउँपालिकाको अर्थतन्त्रमा महत्त्वपूर्ण हिस्सा ओगटेको छ। राष्ट्रिय कृषि गणना २०७८ अनुसार कृषिमा संलग्न ४६१८ कृषक परिवारमध्ये ४३०४ (९३.२० प्रतिशत) कृषक परिवार पशुपालनमा संलग्न रहेको देखिन्छ। कृषकहरूले गाई, भैंसी जस्ता चौपायाहरु पाली दूध उत्पादन गर्दै आएका छन्।

तालिका २. पशुपालनको बिवरण

क्र.स	पशुको किसिम	संख्या
१	गाई/गोरू	१५८५
२	भैँसी/रागो	५२७३
३	बाख्रा/खसी/बोका	२२३७०
४	बंगुर/सुंगुर	१३१

स्रोतः- पशु गणना २०८१ (पशु सेवा बिज्ञ केन्द्र, गोरखा)

२.१.२. सिचाई सुबिधा

राष्ट्रिय कृषि गणना २०७८ अनुसार, भिमसेनथापा गाउँपालिकाका खेतीयोग्य जमिनमध्ये १७ प्रतिशत (४२७.२ हेक्टर) जमिनमा सिंचाइ सुविधा उपलब्ध रहेको पाइन्छ। धेरैजसो साना कृषकहरू धान तथा गहुँजस्ता प्रमुख अन्नबाली उत्पादनको लागि वर्षातको पानीमै निर्भर छन्। यसले गर्दा उत्पादनमा जोखिम बढेको देखिन्छ।

२.१.३ रोजगारीको स्थिति

राष्ट्रिय जनगणना २०७८ अनुसार, १० वर्ष र सो भन्दा माथि उमेर भएका आर्थिक रूपमा सक्रिय जनसंख्यामध्ये ६९.६ प्रतिशत व्यक्तिहरू कुनै न कुनै रोजगारीमा संलग्न छन्। तीमध्ये ८० प्रतिशत कृषिक्षेत्र र २० प्रतिशतले गैर-कृषि क्षेत्रमा रोजगारी पाएका छन्। आर्थिक रूपमा सक्रिय जनसंख्यामा पुरुषको सहभागिता ७२ प्रतिशत र महिलाको ६८ प्रतिशत रहेको छ।

२.१.४ खाद्य सुरक्षाको स्थिति

राष्ट्रिय कृषिगणना २०७८ को तथ्यांक अनुसार कुल ४६१८ कृषक परिवारहरूमध्ये ५७.१४ प्रतिशत (२६३९ परिवार) परिवारलाई आफ्नै कृषि उत्पादन तथा कृषि आम्दानीबाट वार्षिक रूपमा पर्याप्त खाद्यान्न नपुग्ने देखिन्छ। उक्त प्रतिवेदनले २६३९ परिवारमा खाद्य अभावको अवधि फरक-फरक देखाएको छ। जस्तै: १ देखि ३ महिना सम्म अपुग हुने ८.७२ प्रतिशत, ४ देखि ६ महिना सम्म अपुग हुने ४३.२४ प्रतिशत, ७ देखि ९ महिना सम्म अपुग हुने २५.७८ प्रतिशत र १० देखि १२ महिनासम्म अपुग हुने २२.२३ प्रतिशत परिवारहरु रहेको उल्लेख गरिएको छ।

२.१.५ कृषि उत्पादनको प्रयोग

कृषिमा संलग्न रहेका परिवारमध्ये ३९५९ (८५.७२ प्रतिशत) ले आफ्नो उत्पादन आफैले उपभोग गर्दछन् र बजारमा पुऱ्याउनै सक्दैनन् । ५४४ (११.७८ प्रतिशत) घर परिवारले कृषि उत्पादनको मुख्य घरायसी उपभोग र केही बिक्री गर्ने र ११५(२.४९ प्रतिशत) घर परिवारले मुख्य बिक्री र केही घरायसी उपभोग गर्ने गरेको पाईन्छ । वास्तवमा यस गाउँपालिकाका वहुसंख्यक किसानहरूले आफ्नो उत्पादनलाई बजारमा पुऱ्याउने गरी उत्पादन गरेको देखिदैन ।

२.१.६ जलवायु परिवर्तन र यसको कृषि क्षेत्रमा प्रभाव

केही वर्षदेखि जलवायु परिवर्तनको प्रभाव विश्वव्यापी रूपमा देखिन थालेको छ । नेपालको सन्दर्भमा हेर्दा, खाद्य प्रणाली जलवायु प्रति प्रत्यक्ष निर्भर रहेको सन्दर्भमा, यसमा आएको परिवर्तनले यस क्षेत्रमा पारेको प्रभावहरु आँकलन गर्न थालिएको छ । भिमसेनथापा गाउँपालिकाको सन्दर्भमा हेर्दा, राष्ट्रिय कृषि गणना २०७८ अनुसार, ३६.५३ प्रतिशत कृषकहरूले जलवायु परिवर्तनको बारेमा जानकारी रहेको पाईन्छ । ति सहभागीहरुले जलवायु परिवर्तनको असरको सन्दर्भमा - उत्पादनमा कमी, उत्पादनमा बृद्धि, फल/फसलको आकारमा परिवर्तन, स्वादमा परिवर्तन, बाली लगाउने समयमा फरक, धैरै वा कम वर्षा, रोग/ किराको प्रकोपमा बृद्धि, ब्रिडिङ समयमा परिवर्तन, प्रजातिको लोप/ उत्थान जस्ता समस्याहरु महसुस गरेका छन् ।

२.२ खाद्य प्रणालीका मुख्य समस्याहरु तथा कमजोर खाद्य प्रणालीका कारणहरु

भिमसेनथापा गाउँपालिकामा खाद्य अधिकार तथा खाद्य प्रणाली अस्थिर र कमजोर हुनुका विविध र अन्तर-सम्बन्धित कारणहरू पहिचान गरिएका छन्, जसले सम्पूर्ण खाद्य प्रणालीलाई दीर्घकालीन रूपमा असर पारिरहेको छ । कमजोर खाद्य प्रणालीका मुख्यतया छ वटा प्रमुख कारणहरूको सन्दर्भमा थप समस्या र त्यसका कारणहरुको पहिचान निम्नानुसार गरिएकोछ:

(क) स्वच्छ तथा पोषणयुक्त खाद्यमा पहुँच नहुनुः स्थानीय उत्पादनको तुलनामा सस्तो र सजिलो रूपमा उपलब्ध हुने आयातित खाद्य वस्तुहरूको प्रयोग बढ्दो छ । स्थानीय बजारमा मूल्य निर्धारण तथा अनुगमनको व्यवस्था कमजोर छ । साथै, पोषणयुक्त खाद्यान्न उत्पादनमा कमी देखिन्छ, जसको कारण सिंचाइ, प्रविधि र प्राविधिक ज्ञानको अभाव तथा परम्परागत खेती प्रणाली नै हुन् । स्थानीय स्तरमा विविध बालीको खेती प्रोत्साहित नभएर पोषणयुक्त खाद्यान्नमा पहुँच थप कमजोर भएको छ ।

(ख) उपभोग पद्दती दिगो नहुनुः मिश्रित बालीको खेती कम हुनु, स्वच्छ र गुणस्तरीय खाद्यको सीमित उपलब्धता, र जंक फुडको बढ्दो प्रयोगले उपभोग प्रणाली अस्वस्थ बन्दै गएको छ । रैथाने बाली लोप हुँदै जानु

र बजारको सजिलो पहुँचले पोषणयुक्त र परम्परागत खाद्यवस्तुको सट्टा गुणस्तरहीन खानपानको प्रवृत्ति बढाएको छ।

(ग) जीविकोपार्जन समन्यायिक नहुनुः कृषि पेशा अझै पनि जीविकोपार्जनको भरपर्दो स्रोत बन्न सकेको छैन। उत्पादनले उचित मूल्य नपाउनु, कृषि अनुदानको प्रभावकारी कार्यान्वयन नहुनु, र बजार व्यवस्थापनमा कमजोरी प्रमुख चुनौतीहरू हुन्। साथै, महिला र सिमान्तकृत समुदायहरूमा आय आर्जनको अवसर सीमित छ, जसले सामाजिक र आर्थिक असमानता झनै बढाएको छ।

(घ) खाद्य प्रणाली प्रकृतिमैत्री नहुनुः कृषि अवशेषको उचित व्यवस्थापन नहुनु, प्राकृतिक जल स्रोतको संरक्षणमा कमजोरी, र रासायनिक मल र विषादीको अत्यधिक प्रयोगले खाद्य प्रणालीलाई वातावरण प्रतिकूल बनाइरहेको छ। अर्गानिक खेतीको जानकारी र प्रवर्द्धनमा कमीले दीर्घकालीन दिगोपनामा असर पुऱ्याएको छ।

(ङ) उत्थानशील खाद्य प्रणाली नहुनुः बिउको उत्पादन र भण्डारणमा परम्परागत सीप लोप हुँदै जानु, जलवायु परिवर्तनको जोखिमप्रति सचेतना र तयारीको अभाव, कृषि बीमा प्रणालीको कमजोरी, र विपद् व्यवस्थापनमा तयारीको अभावले खाद्य प्रणालीको पुनःस्थापन क्षमतामा गम्भीर कमजोरी देखिन्छ।

(च) खाद्य अधिकार तथा खाद्य सम्प्रभुताका प्रावधानको प्रभावकारी कार्यन्वयन नहुनु : खाद्य सुरक्षासम्बन्धी नीतिगत स्पष्टताको अभाव, संघ, प्रदेश र स्थानीय सरकारबीच सहकार्यको कमी, सूचना सम्प्रेषणमा कमजोरी, र योजना निर्माण प्रक्रियामा समुदायको न्यून सहभागिता खाद्य प्रणाली सुधारमा बाधक बनेका छन्।

प्रभावहरूः

यी सबै कारणहरूले आर्थिक उत्पादनमा संलग्न जनशक्तिको कमजोरी, अस्वस्थ र कुपोषणयुक्त जनशक्ति, र सन्तुलित पोषणको अभावजस्ता गम्भीर समस्या उत्पन्न गरेका छन्। जसले समग्र गाउँपालिकाको खाद्य अधिकार, स्वास्थ्य, र विकास प्रक्रियामा दीर्घकालीन असर पुऱ्याइरहेको छ। यसकारण, यी समस्याहरूको बहुआयामिक विश्लेषणका आधारमा नीतिगत, संस्थागत, र व्यवहारिक सुधार आवश्यक छ।

२.२.१ समस्या विश्लेषण: अस्थिर र कमजोर खाद्य प्रणाली

(खाद्य अधिकार तथा खाद्य प्रणाली अस्थिर र कमजोर हुनुका कारणहरुको विश्लेषण)

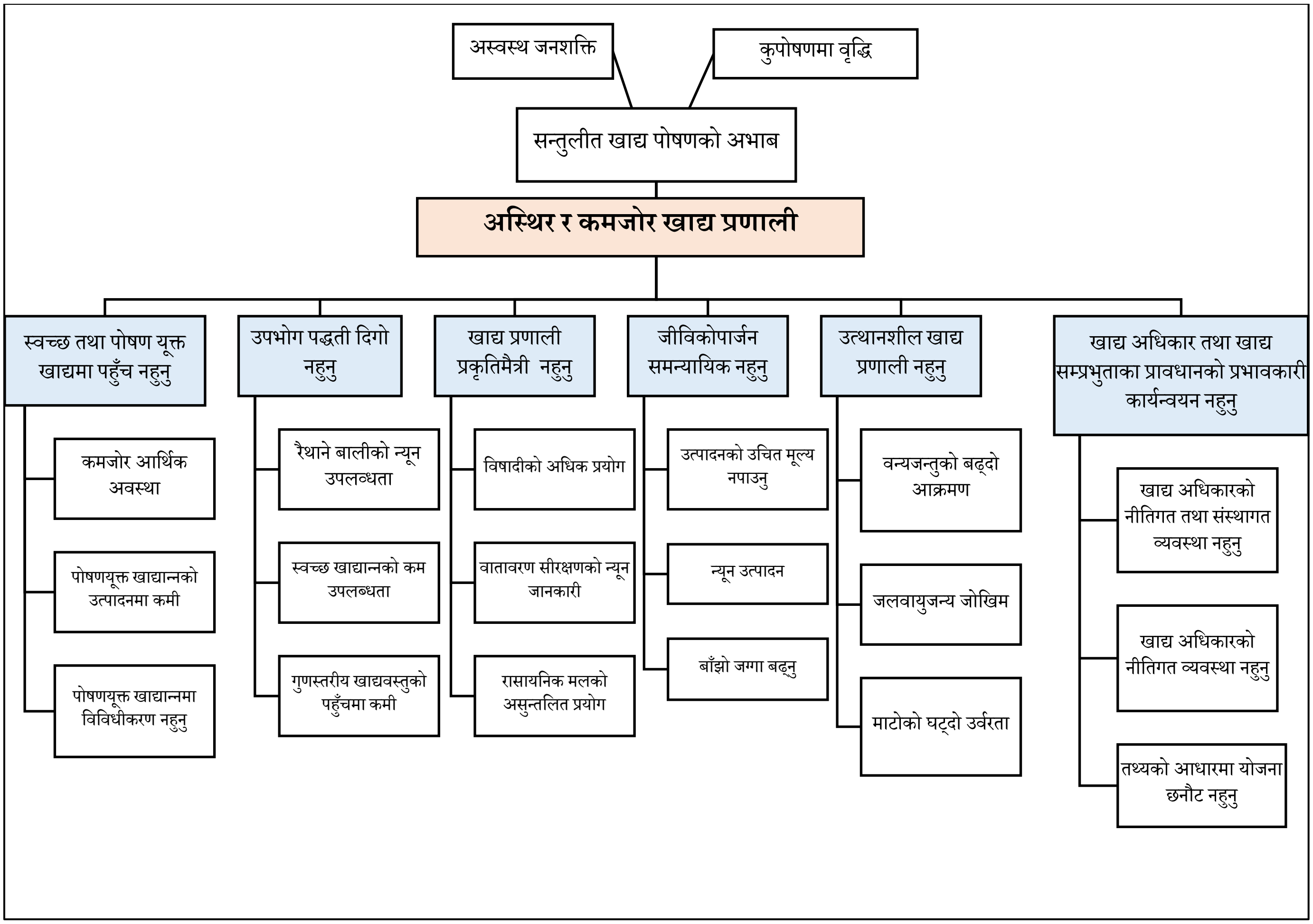

२.२.२ समस्या विश्लेषण : स्वच्छ तथा पोषणयुक्त खाद्य को पहुँच नहुनु

समस्या	किन	किन	किन
उत्पादनमा कमी	कृषि यान्त्रिकरणको कमी	बजारको कमी	
	आर्थिक अवस्था कमजोर	आयमा कमी	रोजगारीको कमी
	कृषि योग्य जमिनको खण्डिकरण	अव्यवस्थित बसाई सराई	चेतनाको कमी
	जमिनको चक्लाबन्दी नहुनु		
सिचाईको कमी	सतह सिचाईको व्यवस्था नहुनु	बजेटको कमी	कृषि प्राथमिकतामा नपर्नु
	कुलोको मर्मत संभार नहुनु	बजेटको कमी	कृषि प्राथमिकतामा नपर्नु
	सिचाई पोखरी नहुनु	बजेटको कमी	कृषि प्राथमिकतामा नपर्नु
नवीन प्राविधि उपयोगमा कमी	तालिम, भ्रमणको कमी	अवसरको कमी	स्रोतको कमी
गुणस्तरिय विउ उपलव्ध नहुनु	प्रजनन बीउको अभाव	बीउ उत्पादन प्राथमिकतामा नपर्नु	उचित मुल्य नपाउनु
	बीउ परिक्षण प्रयोगशालाको कमी	प्रविधि र स्रोतको अभाव	
मलको अभाव	समयमा उपलब्ध नहुनु	कमजोर व्यवस्थापन	
	रासायनिक र प्रांगारिक मल कारखाना नहुनु		
	पशुपालन व्यवसाय घट्दो क्रममा हुनु	कृषि पेशामा युवाहरूको न्यून सक्रियता	युवाहरू अन्य व्यवसायमा आकर्षित हुनु
			कृषिमा न्यून आयको सम्भावना देख्नु
	प्राङगारिक मलको न्यून प्रयोग	प्राङगारिक मलको उत्पादन र प्रयोगको बारेमा ज्ञानको कमी	
आर्थिक अवस्था कमजोर	व्यवसायिक कृषि नहुनु	आधुनिक कृषिको ज्ञान नहुनु	तालिम, भ्रमणको कमी
		वित्तिय संस्थाको कम लगानी	
		कृषि पेशामा रुचि कम हुनु	गैर कृषिमा आम्दानी र रोजगारीका अवसर देखिनु

२.२.३ समस्या विश्लेषण : उपभोगको पद्धती दिगो नहुनु

समस्या	किन	किन	किन
रैथाने वालीको कम उत्पादन	नवीनतम प्रयोगको अभाव	अनुसन्धान, प्रसार किसानको घरसम्म नपुग्नु	समन्वय र स्रोतको कमी
	उन्नत वीउको अभाव		
	समयमै मल प्राप्त नहुनु	कमजोर मल व्यवस्थापन	
रैथानी उत्पादनमा न्यून आकर्षण	तयारी खानाको वढ्दो माग	तयारी खानाबाट शरीरमा पर्ने असरको बारेमा ज्ञानको कमी	न्यून सचेतता वृद्धि कार्यक्रम
तरकारी बाली,फलफुल उत्पादनमा कमी	व्यवसायिक खेतीमा कमी	उत्पादन लागत बढी हुनु	यान्त्रीकरणमा कमी
उत्पादन उपरान्त क्षति बढी हुनु	क्षति न्यून गर्ने ज्ञानको अभाव	तालीम र अवलोकनको अभाव	स्रोतको अभाव
बजारमा स्वस्थ्यकर उत्पादन सहज उपलब्ध नहुनु	खाद्य स्वच्छताको कमजोर कार्यान्वयन	खाद्य स्वच्छता कायम गर्ने संस्थागत र मानव स्रोतको न्यूनता	स्रोतको अभाव
	विषादीको बढ्दो प्रयोग	उचित प्रयोगको ज्ञान नहुनु	सचेतता वृद्धि कार्यक्रमको अभाव
		उत्पादकमा आम्दानी बढाउने सोच मात्र रहनु	

२.२.४ समस्या विश्लेषण : उत्पादन प्रणाली प्रकृति मैत्री नहुनु

समस्या	किन	किन	किन
विषादीको अधिक प्रयोग	बढ्दो रोग किराको संख्या	जलवायु परिवर्तन	प्राकृतिक सम्पदाको दोहन
		नियन्त्रणको लागि परम्परागत ज्ञानको कमी	परम्परागत ज्ञान संरक्षण र संवर्द्धन नहुनु
	राम्रो र परिणाम नघटाई बजारमा पुऱ्याउने ईच्छा	आम्दानीको चाहना	

समस्या	किन	किन	किन
वातावरण संरक्षण गर्ने प्रविधिको जानकारी नहुनु	प्रविधि मैत्री कृषिको जानकारी नहुनु	प्रविधि मैत्री कृषिको तालीम सञ्चालनको कमी	वित्तिय र प्राविधिक स्रोतको अभाव
रासायनिक मलको असन्तुलित प्रयोग	सन्तुलित प्रयोगको ज्ञानको कमी	कृषि प्रसारको न्यूनता	
जैविक मलको अभाव	जैविक मलको उत्पादन र प्रयोगको न्यून जानकारी	तालीमको अभाव	प्राथमिकतामा नपर्नु
			बजेटको अभाव
बाली चक्र व्यवस्थापन नहुनु	किसानलाई जानकारी नहुनु	कृषि प्रसारको न्यूनता	
माटोको उत्पादन क्षमता घट्नु	माटोको उत्पादन बढाउन गर्नुपर्ने कार्यको बारेमा किसान अनभिज्ञ हुनु	माटोको उत्पादन क्षमता बढाउने अनुसन्धान र प्रसारमा न्यूनता	
प्राकृतिक विपत्ति	अत्याधिक वर्षा, बाढी, पहिरो, खडेरी	जलवायु परिवर्तन	
अव्यवस्थित शहरीकरण	भु-उपयोग योजनाको कम प्रभावकारिता	जनचेतनाको कमी	

२.२.५ समस्या विश्लेषण : जीविकोपार्जन समन्यायिक नहुनु

समस्या	किन	किन	किन
उत्पादनको उचित मूल्य नपाउनु	मूल्य निर्धारणमा विचौलियाको बढ्दो प्रभाव	प्रभावकारी बजार नियमनको अभाव	किसान र उपभोक्ताले उचित मूल्य पाउनुपर्ने विषय प्राथमिकतामा नपर्नु ।
	सहकारी र कृषक समूहले बजार व्यवस्थापन गर्न नसक्नु	बजार व्यवस्थापनमा कमजोर	
न्यून उत्पादन	खेती प्रणालीमा आधुनिक प्रविधिको अभाव	प्रचार प्रसारको अभाव	
	पूर्वाधारको न्यूनता	सिचाई सुविधाको विस्तारमा सुस्त गति	
		बाऱ्है महिना संचालन हुने कृषि सडकको न्यूनता	
बाँझो जग्गा बढ्नु			कार्यान्वयन गर्ने निकायमा ईच्छाशक्तिको अभाव

समस्या	किन	किन	किन
	खेती नगर्ने र खेती गर्न खोज्नेलाई भूमि बैक मार्फत जोड्ने प्रणाली नहुनु	सरकारी निकायले भूमि बैकको अवधारणलाई कार्यान्वयन नगर्नु	सर्वसाधारणमा जग्गा भाडामा दिने प्रक्रिया प्रति आश्वस्त हुन नसक्नु

२.२.६ समस्या विश्लेषण : जोखिमग्रस्त खाद्य प्रणाली

समस्या	किन	किन	किन
वन्यजन्तुको आक्रमण बढ्नु	बाँझो जमीन बढ्दै जानु	जनसंख्या घट्दै जानु	शहरी क्षेत्रमा बसाई सर्ने प्रवृत्ति बढ्नु
	वन विस्तार हुनु		
अतिवृष्टि, खडेरी, खण्डवृष्टि	जलवायु परिवर्तन	अवैज्ञानिक ढङ्गले प्राकृतिक स्रोतको प्रयोग	जनचेतनाको कमी
			कमजोर नियमन
कमजोर व्यवस्थापन	रसायनिक मलको समयमा आपूर्ति नहुनु	आपूर्ति योजना र अनुगमनको अभाव	
	गुणस्तरीय वीउको अभाव	प्रभावकारी नियमनको अभाव	
सामूहिक खेतीमा आकर्षण नहुनु	सामूहिक खेती सम्वन्धी प्रचार प्रसार नहुनु	कृषि प्रसारमा प्राथमिकतामा नपर्नु	
खाद्यमा परनिर्भरता	न्यून उत्पादकत्व	न्यून सिचाई सुविधा	सिचाई पुर्वाधारमा न्युन लगानी
		गुणस्तरीय वीउ र नश्लको कमजोर आपुर्ति	न्यून प्राथमिकतामा पर्नु
		उन्नत प्रविधि न्यून उपलव्धता	कमजोर कृषि प्रसार प्रणाली
	छिमेकी मुलुकबाट आयात हुने कृषि वस्तुसंग प्रतिस्पर्धा गर्न नसक्नु	बढ्दो उत्पादन लागत	सानो परिमाणको उत्पादन
		स्थानीय उत्पादनलाई सरकारले संरक्षण नगर्नु	स्थानीय बजार व्यवस्थापनलाई प्राथमिकतामा नराख्नु
	कृषिमा युवाहरूको संलग्नता घट्नु	राम्रो आम्दानीको लागि शहरी क्षेत्र र विदेशमा जानु	न्यून आम्दानीका क्रियाकलापहरू उपलव्ध हुनु
विषादीको अव्यवस्थित प्रयोग	रोग किराको प्रकोप	बैज्ञानिक ढङ्गले विषादी प्रयोग गर्ने तालिमको कमी	बजेटको कमी

समस्या	किन	किन	किन
घट्दो माटोको उर्वरता	प्राङ्गारिक मलको कम प्रयोग	पशुपालनमा कमी	युवाको विदेश पलायन
		उत्पादन र प्रयोगको जानकारी नहुनु	जानकारी उपलब्ध गराउन नसक्नु

२.२.६ समस्या विश्लेषण : खाद्य सुशासन तथा तथ्यमा आधारित निर्णय नहुनु

समस्या	किन	किन
खाद्य अधिकार तथा खाद्य सम्प्रभुता ऐनको प्रभावकारी कार्यान्वयन नहुनु	सम्वन्धित निकायको प्राथमिकतामा नपर्नु	
	तीनै तह बीच समन्वयको कमी	
स्थानीय खाद्य समन्वय समितिको गठन नहुनु	प्राथमिकतामा नपर्नु	
खाद्य अधिकारको नीतिगत तथा संस्थागत व्यवस्था नहुनु	पालिकाको खाद्य अधिकार तथा खाद्य सम्प्रभुता ऐन तर्जुमा नहुनु	
तथ्यको आधारमा योजना छनौट नहुनु	आवश्यक तथ्याङ्क लिने प्रणालीको अभाव	
कार्यक्रममा दोहोरोपना	एकै प्रकृतिको कार्यक्रम संचालन	तीनै तहका सरकार बीच समन्वय नहुनु

२.३ खाद्य प्रणाली रुपान्तरणको सन्दर्भमा सबल पक्ष, दुर्बल पक्ष, अवसर र चुनौतीहरु

भिमसेनथापा गाउँपालिकामा खाद्य प्रणाली रूपान्तरणको सम्भावना उल्लेखनीय देखिन्छ, जसलाई सशक्त बनाउने विभिन्न आधारहरू छन् । यस क्षेत्रको भौगोलिक विविधता, स्वदेशी रैथाने वालीहरूको निरन्तर अस्तित्व, तथा सडक सञ्जालले उत्पादनलाई बजारमा पुऱ्याउन सजिलो रहेको छ ।

जैविक तथा प्राङ्गारिक खेतीसम्बन्धी ज्ञान, सीप र स्रोतहरूको अभाव, बजार पहुँचको कमी, कृषि उत्पादनमा विविधता नहुनु र युवाशक्ति वैदेशिक रोजगारतर्फ आकर्षित हुनुजस्ता समस्याहरूले खाद्य प्रणालीलाई कमजोर बनाएको छ । कृषि ऋण तथा बीमाको पहुँच र प्रभावकारिताको अभाव, नीतिहरूको कार्यान्वयन तथा अनुगमनमा देखिएको कमजोरीले चुनौतीको रूपमा रहेका छन् ।

गाउँपालिकामा रहेका प्राकृतिक जलस्रोतहरूको प्रभावकारी व्यवस्थापन मार्फत सिँचाइ विस्तार, गैर-सरकारी निकायहरूसँग सहकार्य गर्दै योजनाहरू सञ्चालन, पशुपालन र रैथाने वालीहरूको प्रवर्द्धन, व्यावसायिक कृषि तथा गैर-कृषि उद्योगको सम्भावना, र पर्यटन व्यवसायबाट रोजगारी सिर्जना गर्ने अवसरहरूलाई उपयोग गर्न सकिन्छ ।

यद्यपि, उन्नत बीउ–बिजन तथा कृषि सामाग्रीहरू समयमै उपलब्ध गराउन नसक्नु, रासायनिक मल तथा विषादीको जथाभावी प्रयोग, जंक फुडतर्फ उपभोक्ताहरुको बढ्दो आकर्षण र वैदेशिक रोजगारतर्फ समुदायको बढ्दो झुकावले खाद्य प्रणाली रूपान्तरणमा दीर्घकालीन चुनौती खडा गरेको छ ।

खाद्य प्रणाली रुपान्तरणको सन्दर्भमा विश्लेषण गरिएका सबल पक्ष, दुर्बल पक्ष, अवसर र चुनौतीहरु निम्नानुसार छन् :

सवल पक्षहरु:

- ➢ खेती योग्य जमिन करिब ५१.८९ प्रतिशत रहेको।
- ➢ सडक संजाल विस्तार भईरहेको।
- ➢ कृषि यन्त्रिकरण सहज हुदै गएको।
- ➢ शैक्षिक सुचकाङ्क राम्रो रहेको।
- ➢ सतह सिंचाई विस्तार गर्न सहज रहेको।
- ➢ बित्तीय संस्थाको सहज पहुंच रहेको।
- ➢ जैबिक बिविधता ।
- ➢ कृषि उत्पादन सामाग्री बिक्रेता पर्याप्त रहेको।
- ➢ कृषिको व्यवसायीकरण हुदै गएको।
- ➢ कृषि हाट बजारको व्यवस्था रहेको।
- ➢ मिश्रित समुदाय रहेको।
- ➢ बिद्युतको सहज उपलव्धता।

दुर्वल तथा कमजोर पक्षहरु:

- ➢ आधुनिक भण्डारण तथा प्रसोधनका व्यवस्थापनको कमी।
- ➢ बजार व्यवस्थापनको अभाव ।
- ➢ कृषि विविधिकरण सम्बन्धी ज्ञान सिपको कमी।
- ➢ भू-उपयोग योजना लागू गर्न नसकेको।
- ➢ कृषि व्यवसाय प्रर्वद्धन सम्बन्धि प्रयाप्त योजना तथा कार्यक्रम नभएको।
- ➢ कृषिक्षेत्रले प्राथमीकता पाउन नसकेको।

अवसर तथा सम्भावनाहरु:

- ➢ सडक सञ्जालले गर्दा बजारीकरणको पर्याप्त सम्भावना।
- ➢ खाद्यान्न, दलहन, तेलहन तथा आलु बालीको बीउ उत्पादनको प्रचुर सम्भावना।
- ➢ कृषि योग्य सामाग्रीको सहज उपलब्धता।

- मौसमी तथा बेमौसमी बालीको प्रचूर सम्भावना।
- भण्डारणको लागी पूर्वाधार निर्माण गर्न सकिने।
- प्रशोधन उद्योग स्थापनाको सम्भावना।
- जोखिम न्यूनीकरण गर्न बीमा कम्पनीहरु भएको।
- धान र गहुँ बाहेकका बालीमा समेत आत्मनिर्भर हुनको लागी उत्पादन बढाउने अवसर रहेको।
- वित्तीय पहुंचका लागी प्रयाप्त मात्रामा बैंक तथा सहकारीहरु रहेको।
- पर्याप्त मात्रामा कृषि सहकारी, कृषक समूह र कृषि फार्महरु रहेको।
- कृषिमा प्राथमिकता दिई क्लष्टर एप्रोचमा बालीवस्तु प्रवर्द्धन गर्न सकिने।

चुनौतीहरु:

- उत्पादन लागतमा वढी र कम प्रतिफल
- युवा तथा दक्ष जनशक्तिको पलायन
- प्राकृतिक विपत भुक्षय, बाढी, पहिरो डढेलो सीतलहर, हावाहुरी
- पर्याप्त स्रोत साधनको अभाव
- वढ्दो उत्पादन लागत र कम प्रतिफल
- उत्पादनमा कमी
- कृषिसंग सम्बन्धित सरकारी तथा गैर सरकारी संघ सस्था बीच समन्वयको अभाव
- बीउ विजनमा परनिर्भरता तथा गुणस्तरहिन बीउको समेत प्रयोग
- खेती योग्य जमीनको खण्डीकरणमा वृद्धि
- महामारी (विभिन्न रोग किराहरुको प्रकोप, पशुपन्छीमा रोग)
- सरल र सहज रुपमा कृषि ऋण उपलब्धत नहुनु
- वास्तविक किसानसँगं जमीनको स्वामीत्वको कमी

२.४ सरोकारवालाहरुको नक्सांकन र विश्लेषण

गाउँपालिकाका कार्यक्रमहरूमा सहयोगी भूमिका निर्वाह गर्ने सबै सरोकारवालाहरूको भूमिकालाई गाउँपालिकाले सधैं सम्मान र आत्मसात गर्दै आएको छ । हाल गाउँपालिकाको खाद्य अधिकार तथा खाद्य प्रणाली रुपान्तरण सम्बन्धी प्रयासमा पनि विभिन्न सरोकारवालाहरूले आ-आफ्नो क्षेत्र र क्षमताअनुसार योगदान गरिरहेका छन् । सरकारी निकायहरू, गैर-सरकारी संस्था, निजी क्षेत्र, समुदायिक संघ-संगठन, किसान समूह लगायतका सरोकारवालाहरूको सक्रिय सहभागिताले रणनीतिक योजनाको कार्यान्वयनमा प्रभावकारीता

बढाउने विश्वास गरिएको छ । यस रणनीतिक योजनाको सफल कार्यान्वयनका लागि गाउँपालिकाले सरोकारवालासँग सहकार्य, साझेदारी र निरन्तर संवादलाई अझ सुदृढ गर्दै लैजाने अपेक्षा गरेको छ ।

सरोकारवालाहरुको नक्सांकन:

क्र.सं	सरोकारवाला संस्थाको नाम	कार्यक्रमको नाम	क्रियाकलापहरु	कार्य क्षेत्र/पालिका/वडाहरु
१	टोल बिकास संस्था	योजना तर्जुमा र कार्यान्वयन	योजना माग, कार्यान्वयन अनुगमन, सूचना प्रवाह	सम्बन्धित टोल
२	खानेपानी तथा सरसफाई उपभोक्ता समिति	खानेपानी तथा सरसफाई	खानेपानी मुहान संरक्षण तथा वितरण	विधानमा उल्लेख भए बमोजिम
३	सामी	सुरक्षित रोजगारी	सुरक्षित रोजगारी, शीप विकास,	गाउँपालिका
४	कृषक समुह	कृषिसँग सम्वन्धित	कृषि सम्वन्धित क्रियाकलापहरू सञ्चालन	आफ्नो समूहमा क्रियाकलापहरू सञ्चालन गर्ने
५	कृषि सहकारी संस्था	कृषि विकास र रासायनिक मल वितरण	कृषि विकास र रासायनिक मल वितरणका क्रियाकलापहरू	गाउँपालिका
६	बन उपभोक्ता महासंघ	बन संरक्षण र प्रयोग	बन संरक्षण संवर्द्धन	गाउँपालिका
७	CEPRED	वातावरण संरक्षण	बन तथा वाताबरण संरक्षण	गाउँपालिका
८	स्वाँरा एकीकृत सामुदायिक विकास केन्द्र	जीविकोपार्जन कार्यक्रम	बिपन्न नागरिकको उठान कार्यक्रम	गाउँपालिका
९	हिमाली क्षेत्र विकास			
१०	रातो बङगला स्कूल	शिक्षकको क्षमता वृद्धि	शैक्षिक सुधार	गाउँपालिका सामुदायिक बिद्यालयहरु
११	Lions club/scout		गाउँपालिकाको कार्यक्रमहरुमा सहजकर्ता	गाउँपालिका
१२	सामुदायीक वन उपभोक्ता समिति	बन संरक्षण र प्रयोग	बन संरक्षण सम्वर्द्धन	गाउँपालिका
१३	समिला संजाल			
१४	हेड्स नेपाल			
१५	डिजिटल Bridges र नेपाल	CLEC	सूचना प्रबिधि विकास	गाउँपालिका
१६	रूम टु रिड	सार्थक बाल सिकाई	बिद्यार्थीमा व्यवहारिक ज्ञान, ECD टिचर तालीम र	गाउँपालिका

			कक्षाकोठा तथा शैक्षिक सामग्री व्यवस्थापन	
१७	गोरेटो गोरखा	खानेपानी	खानेपानी योजनामा साझेदारी, सोलार लिफ्टिंग	वडा ४
१८	उद्योग बाणिज्य संघ		बजारीकरण र बजार अनुगमन	गाउँपालिका

२.५ दिगो खाद्य प्रणालीका लागि निर्धारित लक्ष्य तथा उद्देश्यहरु

भिमसेनथापा गाउँपालिकाको सबल, दुर्बल, पक्ष, अवसर र चुनौतीहरूका साथै पालिकामा कार्यरत सरोकारवालाहरूका कार्यक्रम र भूमिकालाई मध्यनजर गर्दै अस्थिर तथा कमजोर खाद्य प्रणालीका अन्तर्निहित कारणहरूलाई समाधान गर्नका लागि उद्देश्य विश्लेषण गरिएको थियो । यस क्रममा समस्यामा आधारित हुँदै निर्धारण गरिएका उद्देश्य तथा उद्देश्य प्राप्तिका माध्यमहरू निम्न बमोजिम रहेका थिए । यी विश्लेषणको सारलाई मध्यनजर गर्दै यस गाउँपालिकाको खाद्य प्रणालीलाई समतामूलक, उत्थानशील तथा दिगो खाद्य प्रणाली रुपान्तरण गर्नका लागि लक्ष्य तथा उद्देश्यहरू निर्धारण गरिएका छन् ।

२.५.१ उद्देश्य विश्लेषण: स्थिर र सबल खाद्य प्रणाली

(खाद्य अधिकार, खाद्य प्रणाली स्थिर र सबल हुनुका माध्यमहरुको विश्लेषण)

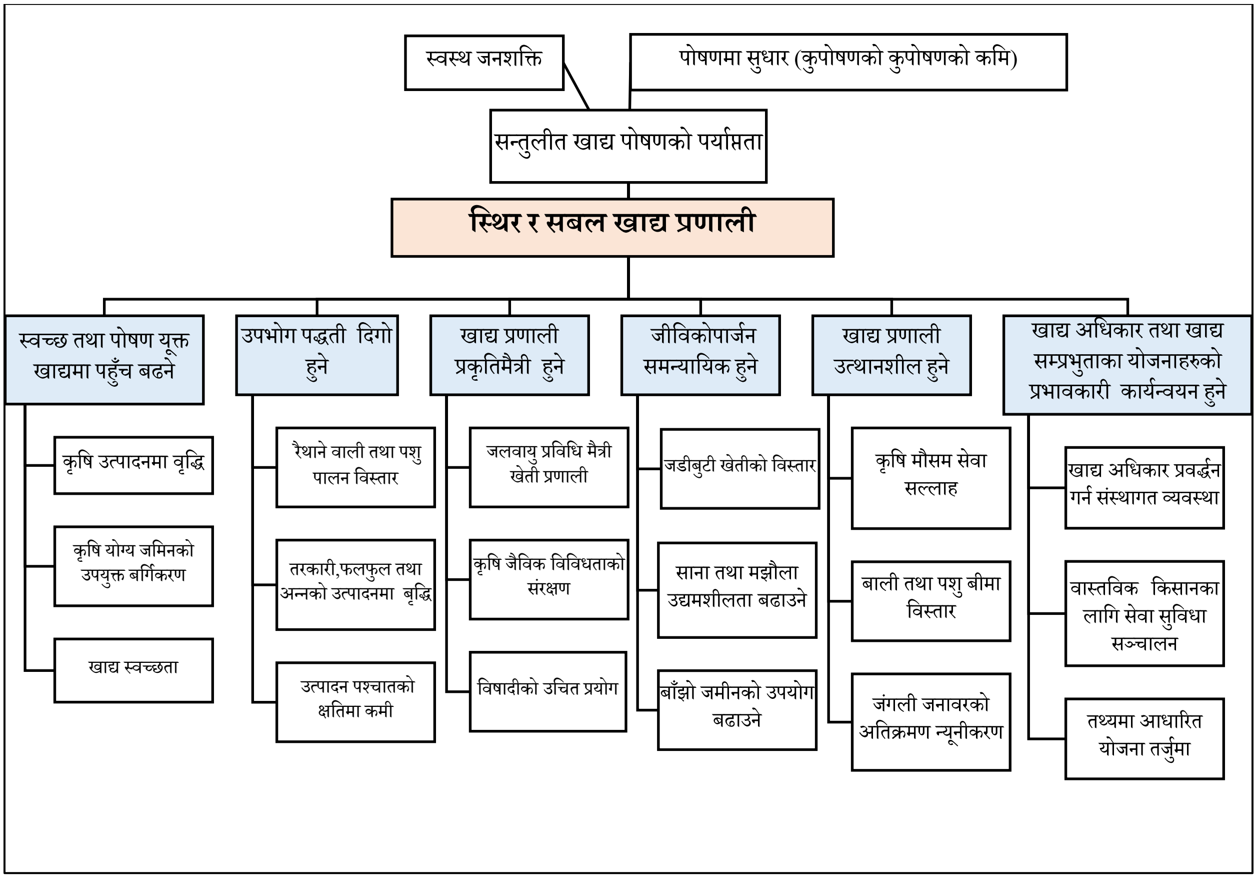

२.५.२ उद्देश्य विश्लेषण : स्वच्छ तथा पोषणयुक्त खाद्यको पहुँचमा वृद्धि

उदेश्य	माध्यम	माध्यम	माध्यम
कृषि उत्पादनमा वृद्धि	व्यवसायिक खेती विस्तार	कृषि यान्त्रिकरण	
		प्रविधिको प्रसार प्रसार	तालीम र अवलोकन कार्यक्रम
		सिचाई सुविधाको विस्तार	कुलो,नहरको उपयुक्त निर्माण, मर्मत संभार
		उन्नत वीउ र नश्लको उपलव्धता	प्रभावकारी नियमन
		बजारसँग जोड्ने	उत्पादक र बजार बीच समन्वय
		नवीन प्रविधिको उपलव्धता	कृषि प्रसार
कृषि योग्य जमिनको उपयुक्त बर्गिकरण	भूउपयोग ऐन, नियमावलीको कार्यान्वयन	तीनै तहका सरकार वीच समन्वय	
	व्यवस्थित बस्ती विकास		
गुणस्तरिय बीउ विजनको प्रयोग बढाउने	वीउ उत्पादनमा वृद्धि	अनुसन्धान र प्रसारमा विस्तार	
		समुदायमा रहेको वीउ प्रणालीलाई सुदृढीकरण गर्ने	सामुदायिक बीउ बैकको स्थापना र सुदृढीकरण
खाद्य स्वच्छता कायम गर्ने	नियमन प्रणालीलाई व्यवस्थित गर्ने	सम्वन्धित प्राविधिक भर्ना गर्ने	
		क्षमता विकास गर्ने	

२.५.३ उद्देश्य विश्लेषणः उपयोग पद्धति दिगो हुनु

उद्देश्य	माध्यम	माध्यम
रैथाने वाली तथा पशु पालन विस्तार	नयाँ प्रविधि तथा कार्यक्रमको प्रचार प्रसार	पर्याप्त तालिम उपलव्धता
तरकारी,फलफुल अन्नको उत्पादन बढाउने	गुणस्तरिय बीउको पर्याप्त उपलव्धता	गुणस्तरीय बीउको लागि ससक्त नियमन प्रणाली
		सरल ढङ्गले प्राप्त गर्ने व्यवस्था
	सिचाई सुविधाको विस्तार	सिचाईमा लगानी बढाउने
	समयमा रसायनिक मलको उपलव्धतता	आपूर्ति प्रणाली प्रभावकारी बनाउने
	जैविक मलको उपयोगमा वृद्धि	उत्पादन वृद्धि
	रोग कीरा नियन्त्रण	किसानको क्षमता बढाउने

उद्देश्य	माध्यम	माध्यम
विद्यालय दिवा खाजामा रैथाने बालीका परिकार समावेश गर्ने	रैथाने बालीको उत्पादन प्रवर्द्धन	बाँझो जग्गामा रैथाने बालीको खेती गर्ने प्रोत्साहन
	विद्यालयका करेसाबारीमा रैथाने बाली उत्पादन गर्न सहयोग गर्ने	
खेती योग्य जमिनको खण्डिकरणमा न्यूनीकरण	बलियो अन्तर निकाय समन्वय	
	जनचेतना बढाउने	
पशुजन्य उत्पादनमा वृद्धि	गुणस्तरिय नश्लको पर्याप्त उपलव्धता	
	गुणस्तरिय दानाको लागि किसानको क्षमता वृद्धि	तालीम सञ्चालन
	रोगको समयमा नियन्त्रण	समयमा खोपको उपलव्धता
		सचेतता वढाउने
उत्पादन पश्चात क्षतिमा कमी	उत्पादन पश्चात क्षतिमा कमी गर्ने शीप बढाउने	तालीम र अवलोकन कार्यक्रम
	आधुनिक भण्डारणको व्यवस्था	बजेटको व्यवस्था

२.५.४ उद्देश्य विश्लेषण: उत्पादन प्रणाली प्रकृति मैत्री

उद्देश्य	माध्यम	माध्यम
विषादीको उचित प्रयोग	आवश्यकता अनुसार प्रयोग गर्ने क्षमता वृद्धि	सचेतता बढाउने
	परम्परागत ज्ञानको प्रयोग	परम्परागत प्रचलनको अध्ययन र अनुसन्धान
मलखादको संतुलित प्रयोग	बाली अनुसारको मल प्रयोग सम्वन्धी किसानको क्षमता बढाउने	तालीम
जैविक मलको प्रयोगबाट माटोको गुणस्तरमा सुधार	जैविक मल उत्पादन बढाउने	तालीम
वातावरण मैत्री प्रविधिको प्रयोग	स्थानीय परिवेश अनुकूलको प्रविधि पहिचान	तालीम
जलवायु प्रविधि मैत्री खेती प्रणालीको विस्तार	किसानहरूमा सचेतता बढाउने	स्थानीय परिवेश अनुसारको तालीम
खेती योग्य जमीनको संरक्षण	खेती योग्य जमिनको खण्डीकरण रोक्ने	सचेतता बढाउने
	व्यवस्थित शहरिकरण	सचेतता बढाउने
कृषि जैविक विविधताको संरक्षण	बाली चक्र, र घुम्ते कोशे बालीको विस्तार	सचेतना बढाउने
	स्थानीय एवम् रैथाने ज्ञानको उपयोग बढाउने	तालीम

उद्देश्य	माध्यम	माध्यम
	कृषि जैविक विविधताको संरक्षण सम्वन्धी नयाँ प्रविधिको प्रसार	
	पोखरी र पानीका मुहानहरूको संरक्षण गर्ने	

२.५.५ उद्देश्य विश्लेषणः समन्यायिक जीविकोपार्जन हुनु

उद्देश्य	माध्यम	माध्यम	माध्यम
कृषिमा आधारित उद्योगको स्थापना	बजारमा माग रहेका कृषि उत्पादनको पहिचान	बजारको आवश्यकता बमोजिमका कृषि उत्पादन	निजी क्षेत्रको लगानी बढाउने उपयुक्त वातावरण तयार गर्ने
			वित्तिय संस्थाहरूलाई लगानीका लागि उत्प्रेरित गर्ने
			प्राविधिक जनशक्ति उत्पादन
जडीबुटी खेतीको विस्तार	सामुदायिक वन उपभोक्ता समितिको उत्पादन क्षमता बढाउने	तालीम र अवलोकन	
	बजारसँग जोड्ने क्षमता बढाउने	तालीम	
किसानलाई प्रोत्साहन र सेवा सुविधा उपलब्ध गराउने	किसान परिचय पत्रका आधारमा	किसानको पहिचान र वर्गीकरण गरी किसान परिचय पत्रको वितरण	
बाँझो जमीन उपयोग बढाउने	साना किसान र सीमान्तकृत वर्गलाई परिचालन गर्ने	सहकारी, करार, सामूहिक खेतीको प्रवर्द्धन गर्ने	पालिकाले भूमि बैक मार्फत संयोजन गर्ने
साना तथा मझौला उद्यमशीलता बढाउने	युवा, सहकारी र निजी क्षेत्रलाई प्रोत्साहन		
	कच्चा पदार्थ र बजार सम्भाव्यताका आधारमा तालीम सञ्चालन गर्ने		

२.५.६ उद्देश्य विश्लेषण : उत्थानशील खाद्य प्रणाली

उद्देश्य	माध्यम	माध्यम
कृषि मौसम सेवा सल्लाह	मौसम पूर्वानुमान र कृषि सूचना को व्यवस्था	संघ, प्रदेश र स्थानीय सरकारको समन्वयमा कृषक समूहहरूलाई उपलव्ध गराउने

उद्देश्य	माध्यम	माध्यम
बाली तथा पशु बीमा विस्तार	कृषि वीमामा सहभागी हुन सचेतता बढाउने कार्यक्रम	
उत्थानशील प्रविधिको प्रयोगमा विस्तार	किसानको क्षमता बढाउने	तालीम र अवलोकन
जैविक विविधताको संरक्षण	क्षमताको विकास	तालीम र अवलोकन
जंगली जनावरको अतिक्रमण न्यूनीकरण	वन्यजन्तुलाई मन नपर्ने बालीको विस्तार गर्ने	वन्यजन्तुलाई मन नपर्ने बालीको पहिचान गर्ने
जलवायु अनुकूलित खेतीको प्रवर्द्धन	क्षमता विकास	तालीम र अवलोकन
युवालाई कृषिमा आकर्षण बढाउने	आधुनिक कृषि प्रविधिको जानकारी	तालीम
	उत्पादन र प्रशोधन पश्चात बजारको उपलव्धताको जानकारी	तालीम र अवलोकन
	प्रतिस्पर्धाका आधारमा उद्यमशीलता प्रवर्द्धन गर्न अनुदान	

२.५.७ उद्देश्य विश्लेषण: खाद्य सुशासन र तथ्यमा आधारित निर्णय हुनु

उद्देश्य	माध्यम	माध्यम
आवश्यक दक्ष जनशक्तिको आपूर्ति गर्ने	गाउँपालिकामा एक खाद्य प्राविधिक; एक वडा एक कृषि तथा पशु सेवा प्राविधिक लगायत कार्यवोझका आधारमा जनशक्तिको व्यवस्था	
खाद्य अधिकार प्रवर्द्धन गर्न संस्थागत व्यवस्था	स्थानीय खाद्य समन्वय समितिको गठन र सक्रियता	
वास्तविक किसानका लागि सेवा सुविधा सञ्चालन	किसान परिचय पत्र वितरण	
तथ्यमा आधारित योजना तर्जुमा	तथ्याङ्क संकलन प्रणाली को व्यवस्था	कर्मचारीको क्षमता विकास

२.६ खाद्य प्रणालीको सोच, लक्ष्य, उद्देश्य र रणनीति

सोच

समतामूलक, उत्थानशील र दिगो खाद्य प्रणाली

लक्ष्य

- सबैका लागि स्वच्छ तथा पोषणयुक्त खाद्य पहुँच सुनिश्चित गर्ने ।
- दिगो उपभोग पद्धति अवलम्बन गर्ने ।
- प्रकृतिमैत्री उत्पादन प्रणाली अनुसरण गर्ने ।
- समन्यायिक जीविकोपार्जनको अवस्थामा बढोत्तरी गर्ने ।
- विपद् तथा जोखिम विरुद्ध उत्थानशील खाद्य प्रणाली निर्माण गर्ने ।
- खाद्य सुशासन तथा खाद्य प्रणाली रूपान्तरणका लागि खाद्य अधिकार तथा खाद्य सम्प्रभुता ऐनको प्रभावकारी कार्यान्वयन गर्ने ।

उद्देश्यहरू

- सबैका लागि दिगो रूपमा सुपथ, सुरक्षित, स्वस्थ र पौष्टिक खाद्य पदार्थको आपूर्ति गर्न कृषि उत्पादनलाई सघन तुल्याउनु ।
- स्वस्थ र पौष्टिक स्थानीय खाद्य उपभोग गर्न, खाद्यको क्षति घटाउन र स्तनपान अभ्यासहरूको संरक्षण र प्रवर्धन गर्न सचेतना वृद्धि गर्नु ।
- प्रकृतिमैत्री खाद्य प्रणालीको माध्यमबाट कृषि जैविक विविधताको संरक्षण र उपयोगमा एकीकृत ढङ्गले कार्य गर्नु ।
- साना तथा व्यावसायिक कृषकहरूको उद्यमशीलता र सीप विकास मार्फत् आम्दानी बढाउनु र जीविकोपार्जनमा सुधार गर्नु ।
- उत्थानशील खाद्य प्रणाली तथा सङ्कटको सामना गर्न सक्ने समुदायको विकास गर्न दीर्घकालीन लगानीको प्रवर्धन गर्नु ।
- खाद्य अधिकार तथा खाद्य सम्प्रभुता ऐन अनुरूप रणनीति र कार्यनीतिहरू विकास गरी सङ्घीय संरचनाका तीनै तहमा खाद्य सुशासन सुनिश्चित गर्नु ।

रणनीतिहरू

- सबै समुदायको खाद्य अधिकार सुनिश्चित गर्न प्रणालीगत रुपमा प्रभावकारी नीति, कार्यक्रम र संरचनाहरूको कार्यान्वयन गरिनेछ ।
- स्थानीय उत्पादन र उपभोगलाई प्रवर्द्धन गर्दै स्वदेशी र पोषणयुक्त बालीहरूको संरक्षण र पुनर्स्थापना गरिनेछ ।

- कृषिमा आधारित आयआर्जन र रोजगारीका अवसरहरू सिर्जना गरी खाद्य प्रणालीलाई आर्थिकरूपमा सबल बनाइनेछ।
- खाद्य सुरक्षामा योगदान पुऱ्याउने साना किसान, महिला, युवा र वञ्चित समुदायहरूको क्षमता अभिवृद्धि गर्दै त्यस्ता समुदाय लक्षित कार्यकमहरु संचालन गरिनेछ।
- सुरक्षित र पोषणयुक्त खाद्यको उत्पादन, प्रशोधन, भण्डारण र वितरण प्रणालीलाई मजबुत पारिनेछ।
- जलवायु परिवर्तन अनुकूल कृषि अभ्यास र प्रकृतिमैत्री खाद्य प्रणाली प्रवर्द्धन गरिनेछ।
- स्थानीय खाद्य प्रणालीमा सरोकारवालाको सहकार्य र सहजीकरण प्रवर्द्धन गर्दै सहभागी योजना र कार्यान्वयन सुनिश्चित गरिनेछ।
- खाद्यमा पहुँच र पोषण सुधार्न सार्वजनिक सेवा (खानेपानी, सरसफाइ, स्वास्थ्य सेवा) मा पहुँच र गुणस्तर सुधार गरिनेछ।
- खाद्य सुरक्षासम्बन्धी आकस्मिक जोखिम व्यवस्थापन र विपद् प्रतिकार्य प्रणाली सुदृढ गरिनेछ।
- खाद्य अधिकार तथा खाद्य सम्प्रभुता सम्बन्धी राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय दायित्वहरूसँग गाउँपालिकाका कार्यक्रमहरूलाई समायोजन गरिनेछ।

२.७ कार्यक्षेत्र र कार्यक्रमहरु

यो रणनीतिक योजनाले अपेक्षा गरेको नतिजाहरु हासिल गर्न आगामी पाँच बर्षको (आ.ब. २०८२/२०८३ देखि आ. ब. २०८६/२०८७ सम्म) लागि विभिन्न कार्यक्षेत्रहरुमा निम्नानुसार कार्यक्रमहरु संचालन गरिनेछ।

कार्यक्षेत्रहरु	कार्यक्रम/क्रियाकलापको नाम
१. स्वच्छ तथा पोषण यूक्त खाद्यमा पहुँच	▪ मकै खेती कार्यक्रम ▪ कृषक क्षमता विकास कार्यक्रम ▪ धान/मकै दलहन कार्यक्रम ▪ भैँसी पकेट क्षेत्र ▪ बाख्रा पकेट क्षेत्र ▪ आलु खेती प्रवर्द्धन कार्यक्रम ▪ सुन्तला खेती कार्यक्रम ▪ पोषण तथा खाद्य स्वच्छता सम्वन्धि जनचेतना कार्यक्रम ▪ रैथाने खाना प्रदर्शनी कार्यक्रम

कार्यक्षेत्रहरु	कार्यक्रम/क्रियाकलापको नाम
	▪ एक घर एक किचेन गार्डेन कार्यक्रम ▪ विद्यालय दिवा खाजा कार्यक्रम ▪ १ वडा १ टोल पोषण कर्नर ▪ तरकारी प्रसोधन केन्द्र स्थापना र सञ्चालन कार्यक्रम ▪ वजार अनुगमन कार्यक्रम ▪ कृतिम गर्भाधान कार्यक्रम
२. दिगो उपभोग पद्धती	▪ खाद्य बस्तु दिगो सदुपयोग सचेतना कार्यक्रम ▪ स्थानीय उत्पादनमा आधारित दिवा खाजा कार्यक्रम ▪ १ वडा १ उत्पादन कार्यक्रम ▪ कोदो खेती प्रवर्द्धन कार्यक्रम ▪ एक घर एक गोठ कार्यक्रम ▪ वाली उपचार शिविर संचालन
३. प्रकृतिमैत्री खाद्य प्रणाली	▪ बन डढेलो नियन्त्रण कार्यक्रम ▪ रासायनिक मल र विषादीको असरबारे जनचेतना कार्यक्रम ▪ जडीबुटी प्रसोधन केन्द्र स्थापना कार्यक्रम ▪ प्राङगारीक खेती प्रवर्द्धन कार्यक्रम ▪ प्राङगारीक मल उत्पादन कार्यक्रम ▪ माटो परीक्षण शिविर संचालन ▪ उन्नत बिउ बिजन प्रवर्द्धन कार्यक्रम ▪ असल कृषि अभ्यास सम्बन्धि तालिम कार्यक्रम
४. समन्यायिक जीविकोपार्जन	▪ सम्भाव्य खेती प्रणाली सम्बन्धी सचेतना कार्यक्रम ▪ एभोकाडो प्रवर्द्धन कार्यक्रम ▪ कफि खेती कार्यक्रम ▪ अदुवा/बेसार खेती कार्यक्रम ▪ भुमि बैंक ▪ ढाका उद्यम कार्यक्रम

कार्यक्षेत्रहरु	कार्यक्रम/क्रियाकलापको नाम
	▪ टिमुर खेती कार्यक्रम ▪ युवा तथा महिला लक्षित व्यवसायिक कृषि कार्यक्रम ▪ गरिव, भूमिहीन, दलित तथा सीमान्तकृत समुदायलाई लक्षित गरि आय आर्जन कार्यक्रम ▪ सामुदायिक वन व्यवस्थापन समितिका सदस्यहरुलाई गैर काष्ठ वन पैदावर सम्बन्धि सिप मुलक तालिम र सामाग्रि सहयोग ▪ मुढा उत्पादन तालीम कार्यक्रम ▪ टपरि उद्यमी कार्यक्रम ▪ खेती योग्य जग्गाको चक्लाबन्दी कार्यक्रम ▪ महिला उद्यमशीलता वृद्धि कार्यक्रम
५. उत्थानशील खाद्य प्रणाली	▪ कृषि तथा पशु बीमा कार्यक्रम ▪ सुख्खा सहने जातको बाली प्रवर्द्धन कार्यक्रम ▪ जलवायु मैत्री खेती सम्वन्धि ज्ञान र शीप विकास कार्यक्रम ▪ सामुदायिक बिउ बिजन संरक्षण कार्यक्रम ▪ पालिका स्तरीय बिउ बिजन आदान प्रदान कार्यक्रम ▪ मिश्रित तथा एकीकृत बाली विकास कार्यक्रम ▪ दरौदी नदि सिंचाई आयोजना ▪ ज्यदुलखोला सिंचाई आयोजना ▪ बुढीगण्डकी सिंचाई आयोजना ▪ तान्द्रांग खोला सिंचाई आयोजना ▪ मसेल खोला सिंचाई आयोजना ▪ कासी खोला सिंचाई आयोजना ▪ प्यारुंगे खोला सिंचाई आयोजना ▪ मोति खोला सिंचाई आयोजना
६. खाद्य अधिकार तथा खाद्य सम्प्रभुता सम्बन्धी प्रावधानहरूको प्रभावकारी कार्यन्वयन	▪ स्थानीय खाद्य समन्वय समिति गठन र संचालन ▪ सूचना तथा संचार प्रविधिको कृषिमा प्रयोग सम्वन्धि अभिमुखीकरण

कार्यक्षेत्रहरु	कार्यक्रम/क्रियाकलापको नाम
	▪ स्थानीय उत्पादनमा आधारित दिवा खाजा कार्यक्रम संचालन सम्बन्धी कार्यविधि तर्जुमा ▪ बिषादी न्यूनिकरण कार्यविधि तर्जुमा ▪ किसान सूचिकरण कार्यक्रम ▪ किसान परिचय पत्र वितरण

२.८ प्रस्तावित कार्यक्रमको खाका

कार्यक्रमको नाम	इकाई	परिमाण	वडा र समुदायको नाम	लक्षित समुदाय	अनुमानित लक्षित जनसंख्या	संचालन हुने आ.व.	अनुमानित लागत (रु)	सहयोगी संस्था (श्रोत) को नाम	कार्यान्वयन गर्ने संस्था	अनुगमन क्रियाकलापको नाम र समय	अनुगमन गर्ने संस्था र निकाय
१. स्वच्छ तथा पोषणयुक्त खाद्यमा पहूँच											
मकै खेती कार्यक्रम	वटा	५	३ र ४ नं. वडा	कृषक समूह, सहकारी	१५८३	०८२/८३ देखि	१० लाख	प्रदेश सरकार	गाउँपालिका	खेती भएको क्षेत्रफल, बजारमा पहूँच र प्रत्येक ३ महिना	गाउँपालिका
कृषक क्षमता विकास कार्यक्रम	वटा	२१	सबै वडाहरू	कृषक समूह, सहकारी	८००	०८२/८३ देखि	५ लाख	प्रदेश सरकार	गाउँपालिका	तालीम, अवलोकन भ्रमण र प्रत्येक ३ महिना	गाउँपालिका
धान/मकै दलहन कार्यक्रम	वटा	४	७ र ८ नं. वडा	कृषक समूह, सहकारी	१५००	०८३/८४ देखि	१० लाख	गाउँपालिका	गाउँपालिका	खेतीको क्षेत्रफल, उत्पादन र बजारमा पहूँच र प्रत्येक ३ महिना	गाउँपालिका
भैंसी पकेट क्षेत्र	वटा	४	वडा १,२ र ३	कृषक समूह, सहकारी	४००	०८३/८४ देखि	२० लाख	रा.कृ.आ.का., प्रदेश कृषि सरकार	गाउँपालिका	भैसीको संख्या, दूध विक्रीको परिणाम र प्रत्येक ३ महिना	गाउँपालिका
बाख्रा पकेट क्षेत्र	वटा	४	प्रत्येक वडा	कृषक समूह, सहकारी	१०००	०८३/८४ देखि	६० लाख	रा.कृ.आ.का., प्रदेश कृषि सरकार	गाउँपालिका	बाख्राको संख्या, विक्रीको संख्या र प्रत्येक ३ महिना	गाउँपालिका
आलु खेती प्रवर्द्धन कार्यक्रम	वटा	४	वडा २	कृषक समूह, सहकारी	५००	०८३/८४ देखि	२० लाख	रा.कृ.आ.का., प्रदेश कृषि सरकार	गाउँपालिका	खेतीको क्षेत्रफल, उत्पादन र बजारमा पहूँच र प्रत्येक ३ महिना	गाउँपालिका
सुन्तला खेती कार्यक्रम	वटा	४	६ नं. वडा	कृषक समूह, सहकारी	२९६७	०८३/८४ देखि	१५ लाख	रा.कृ.आ.का., प्रदेश कृषि सरकार	गाउँपालिकाटोल	खेतीको क्षेत्रफल, उत्पादन र बजारमा पहूँच र प्रत्येक ३ महिना	गाउँपालिका
पोषण तथा खाद्य स्वच्छता सम्वन्धि जनचेतना कार्यक्रम	वटा	४	सबै वडा	गर्भवति तथा सुत्केरी महिला	५००	०८३/८४ देखि	५ लाख	प्रदेश कृषि सरकार	गाउँपालिका	कार्यक्रम र सहभागीको संख्या र र प्रत्येक ३ महिना	गाउँपालिका
रैथाने खाना प्रदर्शनी कार्यक्रम	वटा	५	वडा- ३, ५, ६	कृषक तथा परिवार	३०००	०८३/८४ देखि	५ लाख	प्रदेश कृषि सरकार	गाउँपालिका	कार्यक्रम र सहभागीको संख्या र प्रत्येक ३ महिना	गाउँपालिका
एक घर एक किचेन गार्डेन कार्यक्रम	वटा	४	सबै वडा	परिवार	६००	०८३/८४ देखि	४ लाख	प्रदेश कृषि सरकार	गाउँपालिका	तथ्यांक र स्थलगत निरीक्षण / बार्षिक	गाउँपालिका
विद्यालय दिवा खाजा कार्यक्रम	वटा	५	सबै विद्यालय	बिद्यार्थीहरु	३४००	०८२/८३ देखि	८० लाख	संघ	गाउँपालिका	बिधालयको निरीक्षण / बार्षिक	गाउँपालिका
१ वडा १ टोल पोषण कर्नर	वटा	४	सवै वडाहरू	सवै समुदाय	३०००	०८३/८४ देखि	५ लाख		गाउँपालिका	सेवा प्राप्त गर्नेको संख्या, पोषणमा भएको सुधारको सख्या र प्रत्येक ३ महिना	गाउँपालिका

कार्यक्रमको नाम	इकाई	परिमाण	वडा र समुदायको नाम	लक्षित समुदाय	अनुमानित लक्षित जनसंख्या	संचालन हुने आ.व.	अनुमानित लागत (रु)	सहयोगी संस्था (श्रोत) को नाम	कार्यान्वयन गर्ने संस्था	अनुगमन क्रियाकलापको नाम र समय	अनुगमन गर्ने संस्था र निकाय
तरकारी प्रसोधन केन्द्र स्थापना र सञ्चालन कार्यक्रम	वटा	१	१ नं. वडा	कृषक समूह, सहकारी	३२७२	०८३/८४ देखि	१० लाख	संघ/ प्रदेश सरकार	गाउँपालिका	निर्माण र सञ्चालन र प्रत्येक ३ महिना	गाउँपालिका
वजार अनुगमन कार्यक्रम	पटक	२४	सवै वडाहरू	ब्यापारी	२००	०८२/८३ देखि	३ लाख		गाउँपालिका	अनुगमनको संख्या र प्रत्येक ३ महिना	गाउँपालिका
कृतिम गर्भाधान कार्यक्रम	वटा	४	सवै वडाहरू	कृषक,	२०००	०८२/८३ देखि	२ लाख	जिल्ला पशुसेवा कार्यालय	गाउँपालिका	कृतिम गर्भाधानको सख्या, जन्मेको पशुको संख्या र प्रत्येक ३ महिना	गाउँपालिका
२. दिगो उपभोग पद्धति											
खाद्य बस्तु दिगो सदुपयोग सचेतना कार्यक्रम	वटा	८	सवै वडाहरू	विद्यार्थी	८००	०८३/८४ देखि	४ लाख	संघ	गाउँपालिका	कार्यक्रमको संख्या र प्रत्येक ३ महिना	गाउँपालिका
स्थानीय उत्पादनमा आधारित दिवा खाजा कार्यक्रम	वटा	३४	सवै वडाहरू	विद्यार्थी	३४००	०८३/८४ देखि	२० लाख	संघ	गाउँपालिका	लाभान्वित विद्यार्थी तथा विद्यालयको संख्या र प्रत्येक ३ महिना	गाउँपालिका
१ वडा १ उत्पादन कार्यक्रम	वटा	८	सवै वडाहरू	कृषक	३०००	०८३/८४ देखि	३२ लाख	प्रदेश कृषि मन्त्रालय	गाउँपालिका	उत्पादनको परिणाम, क्षेत्रफल र प्रत्येक ३ महिना	गाउँपालिका
कोदो खेती प्रवर्द्धन कार्यक्रम	वटा	८	सवै वडाहरू	कृषक	३०००	०८२/८३ देखि	५ लाख	प्रदेश कृषि मन्त्रालय	गाउँपालिका	खेती गरिएको क्षेत्रफल, उत्पादन र प्रत्येक ३ महिना	गाउँपालिका
एक घर एक गोठ कार्यक्रम	वटा	३	सवै वडाहरू	कृषक	४००	०८३/८४ देखि	८ लाख	प्रदेश कृषि मन्त्रालय	गाउँपालिका	लाभग्राहीको संख्या / बार्षिक	गाउँपालिका
वाली उपचार शिविर संचालन	वटा	१	सवै वडाहरू	कृषक	४०००	०८३/८४ देखि	८ लाख	प्रदेश कृषि मन्त्रालय	गाउँपालिका	लाभग्राहीको संख्या / बार्षिक	गाउँपालिका
३. प्रकृतिमैत्री खाद्य प्रणाली											
बन डढेलो नियन्त्रण कार्यक्रम	वटा	४	सबै वडा	सवै समुदाय	१६९८६	०८३/८४ देखि	१० लाख	स्थानीय वन महासंघ सा.ब.उ.स.CIPRED	गाउँपालिका	वन डढेलको संख्या र बार्षिक	गाउँपालिका
रासायनिक मल र विषादीको असरबारे जनचेतना कार्यक्रम	वटा	४	सबै वडा	कृषक समूह	२००	०८३/८४ देखि	४ लाख	प्रदेश कृषि मन्त्रालय	गाउँपालिका	कार्यक्रम र सहभागीको संख्या र बार्षिक	गाउँपालिका

कार्यक्रमको नाम	इकाई	परिमाण	वडा र समुदायको नाम	लक्षित समुदाय	अनुमानित लक्षित जनसंख्या	संचालन हुने आ.व.	अनुमानित लागत (रु)	सहयोगी संस्था (श्रोत) को नाम	कार्यान्वयन गर्ने संस्था	अनुगमन क्रियाकलापको नाम र समय	अनुगमन गर्ने संस्था र निकाय
जडीबुटी प्रसोधन केन्द्र स्थापना कार्यक्रम	वटा	१	१ नं. वडा	कृषक समूह, सहकारी	३२७२	०८३/८४ देखि	४० लाख	संघ/ प्रदेश सरकार	गाउँपालिका	निर्माण र सञ्चालन र बार्षिक	गाउँपालिका
प्राङगारीक खेती प्रवर्द्धन कार्यक्रम	वटा	४	वडा १, ६, ८	कृषक	१०००	०८३/८४ देखि	१० लाख	प्रदेश कृषि मन्त्रालय	गाउँपालिका	कार्यक्रमको संख्या र प्रत्येक ३ महिना	गाउँपालिका
प्राङगारीक मल उत्पादन कार्यक्रम	वटा	४	सबै वडा	कृषक समूह, सहकारी	१६९८६	०८३/८४ देखि	४ लाख	प्रदेश कृषि मन्त्रालय	गाउँपालिका	मल उत्पादनको परिमाण र प्रत्येक ३ महिना	गाउँपालिका
माटो परीक्षण शिविर संचालन	वटा	५	सबै वडा	कृषक	४०००	०८२/८३ देखि	५ लाख	प्रदेश कृषि मन्त्रालय	गाउँपालिका	लाभग्राहीको संख्या / बार्षिक	गाउँपालिका
उन्नत बिउ बिजन प्रवर्द्धन कार्यक्रम	वटा	४	वडा १, २, ३, ४	कृषक समूह, सहकारी	१०००	०८३/८४ देखि	८ लाख	प्रदेश कृषि मन्त्रालय	गाउँपालिका	कार्यक्रमको संख्या र प्रत्येक ३ महिना	गाउँपालिका
असल कृषि अभ्यास सम्बन्धि तालिम कार्यक्रम	वटा	५	सबै वडा	कृषक समूह, सहकारी	४००	०८२/८३ देखि	५ लाख	प्रदेश कृषि मन्त्रालय	गाउँपालिका	कार्यक्रमको संख्या र प्रत्येक ३ महिना	गाउँपालिका
४. समन्यायिक जीविकोपार्जन											
सम्भाव्य खेती प्रणाली सम्बन्धी सचेतना कार्यक्रम	वटा	१	सबै वडा	सवै	३२०	०८३/८४ देखि	५ लाख	प्रदेश कृषि मन्त्रालय	गाउँपालिका	कार्यक्रमको संख्या र प्रत्येक ३ महिना	गाउँपालिका
एभोकाडो प्रवर्द्धन कार्यक्रम	वटा	३	वडा १	कृषक समूह, सहकारी	३००	०८३/८४ देखि	५ लाख	प्रदेश कृषि मन्त्रालय	गाउँपालिका	खेतीको क्षेत्रफल, उत्पादन र बजारमा पहूँच र प्रत्येक ३ महिना	गाउँपालिका
कफि खेती कार्यक्रम	वटा	३	१ नं. वडा	कृषक समूह, सहकारी	३००	०८३/८४ देखि	१५ लाख	प्रदेश सरकार	गाउँपालिका	खेती भएको क्षेत्रफल, बोटको संख्या, बजारमा पहूँच र प्रत्येक ३ महिना	गाउँपालिका
अदुवा/बेसार खेती कार्यक्रम	वटा	३	५ नं. वडा	कृषक समूह, सहकारी	४५०	०८३/८४ देखि	५ लाख	प्रदेश सरकार	गाउँपालिका	खेतीको क्षेत्रफल, उत्पादन र बजारमा पहूँच र प्रत्येक ३ महिना	गाउँपालिका
भुमि बैंक	वटा	४	सबै वडा	सबै	१०००	०८३/८४ देखि	५ लाख	-	गाउँपालिका	भाडामा जग्गा उपलब्ध गराउन प्राप्त भएको क्षेत्रफल र भाडामा दिईएको जग्गाको क्षेत्रफल र प्रत्येक ३ महिना	गाउँपालिका

कार्यक्रमको नाम	इकाई	परिमाण	वडा र समुदायको नाम	लक्षित समुदाय	अनुमानित लक्षित जनसंख्या	संचालन हुने आ.व.	अनुमानित लागत (रु)	सहयोगी संस्था (श्रोत) को नाम	कार्यान्वयन गर्ने संस्था	अनुगमन क्रियाकलापको नाम र समय	अनुगमन गर्ने संस्था र निकाय
ढाका उद्यम कार्यक्रम	वटा	२	वडा ७ कुमाल,दलित	कुमाल दलित	३००	०८३/८४ देखि	५ लाख	प्रदेश उद्योग मन्त्रालय	गाउँपालिका	तालीमका सहभागीको संख्या र प्रत्येक ३ महिना	गाउँपालिका
टिमुर खेती कार्यक्रम	वटा	३	६ नं. वडा	कृषक समूह, सहकारी	३००	०८३/८४ देखि	१५ लाख	प्रदेश कृषि मन्त्रालय	गाउँपालिका	खेतीको क्षेत्रफल, उत्पादन र बजारमा पहूँच र प्रत्येक ३ महिना	गाउँपालिका
युवा तथा महिला लक्षित व्यवसायिक कृषि कार्यक्रम	पटक	४	वडा १, ६, ८,	महिला, युवा कृषक	३००	०८३/८४ देखि	३० लाख	प्रदेश उद्योग मन्त्रालय र कृषि ज्ञान केन्द्र	गाउँपालिका	तालीमका सहभागीको संख्या र प्रत्येक ३ महिना	गाउँपालिका
गरिव, भूमिहीन, दलित तथा सीमान्तकृत समुदायलाई लक्षित गरि आय आर्जन कार्यक्रम	पटक	४	सबै वडा	गरिब तथा भुमिहिन, दलित	२००	०८३/८४ देखि	१६ लाख	प्रदेश मन्त्रालयहरू	गाउँपालिका	सहभागीको संख्या र प्रत्येक ३ महिना	गाउँपालिका
सामुदायिक वन व्यवस्थापन समितिका सदस्यहरुलाई गैर काष्ठ वन पैदावर सम्बन्धि सिप मुलक तालिम र सामाग्रि सहयोग	पटक	४	सामुदायिक वन क्षेत्रको समुदाय	सामुदायिक वन क्षेत्रको समुदाय	१००	०८३/८४ देखि	१० लाख	प्रदेश मन्त्रालयहरू	गाउँपालिका	तालीमका सहभागीको संख्या र प्रत्येक ३ महिना	गाउँपालिका
मुढा उत्पादन तालीम कार्यक्रम	वटा	२	सबै वडा	सबै	२००	०८३/८४ देखि	४ लाख	प्रदेश उद्योग मन्त्रालय	गाउँपालिका	कार्यक्रमको संख्या, सहभागीको संख्या र प्रत्येक ३ महिना	गाउँपालिका
टपरि उद्यमी कार्यक्रम	वटा	२	४ र ८ वडा	सबै	२००	०८३/८४ देखि	५ लाख	प्रदेश उद्योग मन्त्रालय	गाउँपालिका	कार्यक्रमको संख्या, सहभागीको संख्या र प्रत्येक ३ महिना	गाउँपालिका
खेती योग्य जग्गाको चक्लाबन्दी कार्यक्रम	वटा	४	सबै वडा	सबै	१०००	०८३/८४ देखि	२० लाख	प्रदेश कृषि मन्त्रालय	गाउँपालिका	चक्लाबन्दी भएको जग्गाको क्षेत्रफल, उत्पादन, विक्रीको परिणाम र ३ महिना	गाउँपालिका
महिला उद्यमशीलता वृद्धि कार्यक्रम	वटा	४	सबै वडा	सबै	३००	०८३/८४ देखि	१६ लाख	प्रदेश उद्योग मन्त्रालय	गाउँपालिका	तालीम प्राप्त महिलाको संख्या र प्रत्येक ३ महिना	गाउँपालिका
५. उत्थानशील खाद्य प्रणाली											
कृषि तथा पशु बीमा कार्यक्रम	पटक	नियमित	सबै वडा	कृषक समूह, सहकारी	५००	०८३/८४ देखि	२.५ लाख	बीमा कम्पनी	गाउँपालिका	तथ्यांक / बार्षिक	गाउँपालिका

कार्यक्रमको नाम	इकाई	परिमाण	वडा र समुदायको नाम	लक्षित समुदाय	अनुमानित लक्षित जनसंख्या	संचालन हुने आ.व.	अनुमानित लागत (रु)	सहयोगी संस्था (श्रोत) को नाम	कार्यान्वयन गर्ने संस्था	अनुगमन क्रियाकलापको नाम र समय	अनुगमन गर्ने संस्था र निकाय
सुख्खा सहने जातको बाली प्रवर्द्धन कार्यक्रम	पटक	४	सबै वडा	कृषक समूह, सहकारी	५००	०८३/८४ देखि	८ लाख	प्रदेश कृषि मन्त्रालय	गाउँपालिका	स्थलगत निरीक्षण र प्रत्येक ३ महिना	गाउँपालिका
जलवायु मैत्री खेती सम्वन्धि ज्ञान र शीप विकास कार्यक्रम	पटक	२	सबै वडा	कृषक समूह, सहकारी	२००	०८३/८४ देखि	५ लाख	प्रदेश कृषि मन्त्रालय	गाउँपालिका	स्थलगत निरीक्षण र प्रत्येक ३ महिना	गाउँपालिका
सामुदायिक बिउ बिजन संरक्षण कार्यक्रम	वटा	४	वडा १, ६, ७	कृषक समूह, सहकारी	२०००	०८३/८४ देखि	४ लाख	प्रदेश कृषि मन्त्रालय	गाउँपालिका	स्थलगत निरीक्षण र प्रत्येक ३ महिना	गाउँपालिका
पालिका स्तरीय बिउ बिजन आदान प्रदान कार्यक्रम	पटक	४	सबै वडा	कृषक समूह, सहकारी	६००	०८३/८४ देखि	४ लाख	प्रदेश कृषि मन्त्रालय	गाउँपालिका	तथ्यांक र प्रत्येक ३ महिना	गाउँपालिका
मिश्रित तथा एकीकृत बाली विकास कार्यक्रम	पटक	४	सबै वडा	कृषक समूह, सहकारी	१०००	०८३/८४ देखि	८ लाख	प्रदेश कृषि मन्त्रालय	गाउँपालिका	स्थलगत निरीक्षण र प्रत्येक ३ महिना	गाउँपालिका
दरौदी नदि सिंचाई आयोजना	वटा	१	वडा १	कृषक समूह	१४९०	०८३/८४ देखि	१ करोड	संघ / प्रदेश सरकार	गाउँपालिका	तोकिएको समय र डिजायन अनुसार संरचना निर्माणको अवस्था र गुणस्तर। प्रत्येक ३ महिना	गाउँपालिका
ज्यदुलखोला सिंचाई आयोजना	वटा	१	वडा ६ र ७	कृषक समूह	१८९२	०८३/८४ देखि	५० लाख	संघ / प्रदेश सरकार	गाउँपालिका	तोकिएको समय र डिजायन अनुसार संरचना निर्माणको अवस्था र गुणस्तर। प्रत्येक ३ महिना	गाउँपालिका
बुढीगण्डकी सिंचाई आयोजना	वटा	१	वडा ३,४,७ र ८	कृषक समूह	३७७५	०८३/८४ देखि	५० लाख	संघ / प्रदेश सरकार	गाउँपालिका	तोकिएको समय र डिजायन अनुसार संरचना निर्माणको अवस्था र गुणस्तर। प्रत्येक ३ महिना	गाउँपालिका
तान्द्रांग खोला सिंचाई आयोजना	वटा	१	वडा ४,५,६,७ र ८	कृषक समूह	४८१७	०८३/८४ देखि	५० लाख	संघ / प्रदेश सरकार	गाउँपालिका	तोकिएको समय र डिजायन अनुसार संरचना निर्माणको अवस्था र गुणस्तर। प्रत्येक ३ महिना	गाउँपालिका
मसेल खोला सिंचाई आयोजना	वटा	१	वडा १ र ५	कृषक समूह	२०८२	०८३/८४ देखि	५० लाख	संघ / प्रदेश सरकार	गाउँपालिका	तोकिएको समय र डिजायन अनुसार संरचना निर्माणको अवस्था र गुणस्तर। प्रत्येक ३ महिना	गाउँपालिका

कार्यक्रमको नाम	इकाई	परिमाण	वडा र समुदायको नाम	लक्षित समुदाय	अनुमानित लक्षित जनसंख्या	संचालन हुने आ.व.	अनुमानित लागत (रु)	सहयोगी संस्था (श्रोत) को नाम	कार्यान्वयन गर्ने संस्था	अनुगमन क्रियाकलापको नाम र समय	अनुगमन गर्ने संस्था र निकाय
प्यारुंगे खोला सिंचाई आयोजना	वटा	१	वडा ७ र ८	कृषक समूह	१७५१	०८३/८४ देखि	४० लाख	संघ / प्रदेश सरकार	गाउँपालिका	तोकिएको समय र डिजायन अनुसार संरचना निर्माणको अवस्था र गुणस्तर। प्रत्येक ३ महिना	गाउँपालिका
मोति खोला सिंचाई आयोजना	वटा	१	वडा २ र ३	कृषक समूह	१४००	०८३/८४ देखि	१ करोड	संघ / प्रदेश सरकार	गाउँपालिका	तोकिएको समय र डिजायन अनुसार संरचना निर्माणको अवस्था र गुणस्तर। प्रत्येक ३ महिना	गाउँपालिका
कासी खोला सिंचाई आयोजना	वटा	१	वडा २,३,४ र ५	कृषक समूह	३३००	०८३/८४ देखि	१ करोड	संघ / प्रदेश सरकार	गाउँपालिका	तोकिएको समय र डिजायन अनुसार संरचना निर्माणको अवस्था र गुणस्तर। प्रत्येक ३ महिना	गाउँपालिका
६. खाद्य अधिकार तथा खाद्य सम्प्रभुता सम्बन्धी प्रावधानहरूको प्रभावकारी कार्यन्वयन											
स्थानीय खाद्य समन्वय समिति गठन र संचालन	वटा	१	पालिकास्तर	सरोकारबाला	१६०००	०८२/८३ देखि	३० हजार	संघीय कृषि मन्त्रालय	गाउँपालिका	गठन र बैठकको संख्या	गाउँपालिका
सूचना तथा संचार प्रविधिको कृषिमा प्रयोग सम्वन्धि अभिमुखीकरण	पटक	४	सबै वडा	कृषक समूह	२००	०८३/८४ देखि	४ लाख	संघ, प्रदेश कृषि तथा मन्त्रालय	गाउँपालिका	तथ्यांक र छलफल / बार्षिक	गाउँपालिका
स्थानीय उत्पादनमा आधारित दिवा खाजा कार्यक्रम संचालन सम्बन्धी कार्यविधि तर्जुमा	वटा	१	गाउँपालिका स्तरिय	विद्यार्थी	४०००	०८३/८४ देखि	१ लाख	गाउँपालिका	गाउँपालिका	बैठक / बार्षिक	गाउँपालिका
बिषादी न्यूनिकरण कार्यविधि तर्जुमा	वटा	१	गाउँपालिका स्तरिय	उपभोक्ता	१००००	०८३/८४ देखि	१ लाख	गाउँपालिका	गाउँपालिका	बैठक / बार्षिक	गाउँपालिका
किसान सूचिकरण कार्यक्रम	वटा	१	सबै वडा	कृषक	४६००	०८३/८४ देखि	४ लाख	संघिय कृषि मन्त्रालय	गाउँपालिका	तथ्यांक / बार्षिक	गाउँपालिका
किसान परिचय पत्र वितरण	पटक	१	सबै वडा	सबै	४६००	०८३/८४ देखि	२ लाख	संघिय कृषि मन्त्रालय	गाउँपालिका	परिचय पत्र प्राप्त गर्नेको सख्या र बार्षिक	गाउँपालिका

परिच्छेद – ३

३.१ योजना कार्यन्वयनका रणनीतिहरु

खाद्य अधिकार तथा खाद्य प्रणाली रणनीतिक योजनाको सफल कार्यान्वयनका लागि निम्न रणनीतिहरु अबलम्वन गरिनेछ:

- प्रत्येक बर्ष खाद्य तथा पोषण सुरक्षाको लागि तोकिए बमोजिम कार्यक्रमहरु संचालन गरिनेछ।
- बार्षिक योजना तर्जुमाको चरणमा यस रणनीतिक योजनामा उल्लेख गरिएका कार्यक्रमहरुलाई प्राथमिकताको रुपमा बार्षिक योजनामा समावेश गरिनेछ। यसैगरी प्रस्तावित क्रियाकलापहरु तथा बजेट मध्यमकालीन खर्च संरचनामा पनि समावेश गरिने छ।
- कार्यक्रम संचालनको क्रममा स्थानीय स्तरमा उपलब्ध स्रोत साधनको अधिकतम उपयोग गरिनेछ।
- स्थानीय र परम्परागत खाद्य प्रणलीको उत्थान गर्न अन्य योजना तथा कार्यक्रमहरुमा तालमेल तथा साझेदारी गरिनेछ।
- प्रदेश र स्थानीय तहको समन्वयमा आवश्यक निति तथा कार्यक्रमहरु तयार गरिनेछ।
- योजना कार्यन्वयनको लागि स्थानीय संघसंस्था (समुह, निजी क्षेत्र, गैरसरकारी निकाय, आदि) संग समन्वय तथा सहकार्य गरिनेछ।

३.२ संस्थागत व्यवस्था

खाद्य अधिकार तथा खाद्य प्रणालीको रणनीतिक योजना निर्माण गरी कार्यन्वयनमा ल्याउनका लागि कानुनी व्यवस्थालाई मध्यनजर गरि अगाडि बढ्नु पर्ने आवश्यकता देखिन्छ। नेपाल सरकारको खाद्य अधिकार तथा खाद्य सम्प्रभुता सम्बन्धि ऐन २०७५ र खाद्य अधिकार तथा खाद्य सम्प्रभुता सम्बन्धी नियमावली २०८० ले स्थानीय खाद्य समन्वय समितिको व्यवस्था गरेकोछ। ऐनमा समितिलाई प्राविधिक सहयोग गर्न छुट्टै कार्यदल गठन गर्न सकिने भनि उल्लेख गरे बमोजिम, समन्वय समितिले एक प्राविधिक पनि गठन गर्न सकिनेछ।

३.३ वित्तीय व्यवस्थापन

खाद्य अधिकार तथा खाद्य प्रणाली रणनीतिक योजनाको सफलतापूर्वक कार्यान्वयन गर्नका लागि प्रभावकारी वित्तीय व्यवस्थापन अपरिहार्य छ। यस योजना अन्तर्गत प्रस्तावित कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्न गाउँपालिकाले

हरेक वर्षको नीति तथा कार्यक्रममा योजनाका कार्यक्रमहरू समावेश गरी आवश्यक बजेट व्यवस्था गर्नेछ । गाउँपालिकाको आन्तरिक श्रोतबाट बजेट व्यवस्थापन गरिनेछ । योजना अन्तर्गतका विशेष कार्यक्रमहरूका लागि संघ तथा प्रदेश सरकारका सम्बन्धित मन्त्रालय तथा विभागहरूबाट समेत स्रोतको व्यवस्था गरिनेछ । साथै, जिल्ला तहका सम्बन्धित सरकारी निकायहरूसँग समन्वय तथा सहकार्य गरी योजना कार्यान्वयनलाई सघाइनेछ । यसका अतिरिक्त, गाउँपालिकाले गैरसरकारी संस्था र निजी क्षेत्रहरुसँग सहकार्यको सम्भावनाहरू पनि पहिचान गर्नेछ ।

३.४ अनुगमन तथा मुल्यांकन

यो रणनीतिक योजनामा उल्लेख गरिएको कार्यक्रम तथा क्रियाकलापहरुको प्रभावकारी कार्यान्वयन भई अपेक्षित उपलब्धिहरु प्राप्त भएको सुनिश्चितता गर्न गाउँपालिकाको अन्य कार्यक्रमहरुको अनुगमन तथा मुल्यांकन संगै यो रणनीतिक योजनाको कार्यक्रम तथा क्रियाकलापहरुको अनुगमन तथा मुल्यांकनलाई पनि एकै पटक गर्न सकिनेछ । यसका साथै, खाद्य समन्वय समितिले रणनीतिक योजनाको मुल्याकंन प्रक्रियालाई तथ्यगत रुपमा समिक्षा गरि योजनाका कार्यक्रम तथा क्रियाकलापले जनसमुदायको खाद्य सुरक्षामा पारेको प्रभाव, दिगोपना आदिको विश्लेषण गरी पछिल्ला दिनहरुमा अझ प्रभावकारी कार्यक्रमहरु तर्जुमा गर्नको लागि रणनीतिक योजनाको अल्पकालीन, मध्यकालीन र दीर्घकालीन मुल्यांकन बाह्य संस्था तथा श्रोतव्यक्तिहरु बाट पनि गर्न सक्नेछ ।

३.५ संभावित जोखिम तथा सम्बोधनका उपायहरु

पूर्वाधार विकासलाई बढि प्राथमिकतामा राखिने र क्षेत्रगत योजना र कार्यान्वयनमा अभ्यस्त विद्यमान योजना तर्जुमा र कार्यान्वयनको परिवेशमा खाद्य प्रणाली रूपान्तरणको लागि समग्र प्रणालीमा आधारित दृष्टिकोण सुनिश्चित गर्नु आफैमा चुनौतीपूर्ण छ । तर समन्वयात्मक प्रयास र प्रणालीगत एकीकृत योजना र यसको कार्यान्विनबाट दिगो उपलब्धी हासील हुन्छ भन्ने कुरा सबै पक्षवाट महशुस गरी यसतर्फ प्रतिबद्ध भए यो रुपान्तरण सम्भव र सहज हुने निश्चित छ । यिनै कुरालाई मध्यनजर गर्दै संभावित केही जोखिम तथा न्युनीकरणका उपायहरु पहिचान गरिएको छ ।

क्र.सं.	जोखिम/चुनौतीहरू:	न्यूनीकरणका उपायहरू
१.	आर्थिक श्रोतको कमी: पालिकामा प्रायः सीमित बजेट हुने र संघीय तथा प्रदेश सरकारको अनुदानमा धेरै निर्भर हुन्छ, जुन महत्वाकांक्षी खाद्य प्रणाली रुपान्तरणका कार्यक्रमहरूको लागि पर्याप्त नहुन सक्छ ।	स्रोत परिचालन: गैरसरकारी संस्थाहरू, विकास साझेदार र निजी क्षेत्रहरूसँग साझेदारी, सँघ र प्रदेशकाका समपुरक तथा विशेष अनुदान परिचालनमा पहल ।

क्र.सं.	जोखिम/चुनौतीहरू:	न्यूनीकरणका उपायहरू
२.	विज्ञताको अभाव: खाद्य प्रणाली, जलवायु-मैत्री कृषि, वा पोषणमा विज्ञता भएका कर्मचारीहरूको अभावले प्रभावकारी योजना र कार्यान्वयनमा बाधा पुऱ्याउँन सक्छ।	क्षमता निर्माण: कृषि तथा वन विश्वविद्यालय, पालिकामा कार्यरत संस्थाहरूसँग साझेदारी गरी खाद्य प्रणाली योजनामा स्थानीय कर्मचारी र जनप्रतिनिधिहरूको लागि छोटो, व्यावहारिक प्रशिक्षण कार्यक्रमहरू आयोजना गर्ने।
३.	पूर्वाधारमा मात्र लगानी गर्ने परिपाटीले खाद्य प्रणाली रुपान्तरणका क्रियाकलापहरुमा न्यून बजेट विनियोजन हुन सक्ने।	खाद्य प्रणालीमा भएको लगानीले खाद्य, पोषण सुरक्षा, जीविकोपार्जन, जलवायु परिवर्तनका प्रभाव न्युन गर्न मद्दत, स्थानीय अर्थतन्त्र र समग्र समृद्धिमा प्रभावकारी योगदान दिने कुराहरु सबै जनप्रतिनिधि लगायत सरोकारवालाहरुलाई थप प्रष्टता पार्दै खाद्य प्रणालीमा आवश्यक बजेट तथा लगानीका लागि वातावरण तयार गर्ने।
४.	कर्मचारी सरूवा तथा जनशक्तिको अपर्याप्तता: कर्मचारीको सरुवा तथा न्युनताले कार्यक्रम कार्यान्वयन तथा निरन्तरतामा बाधा हुन सक्ने।	प्रक्रिया तथा सिकाईको सस्थागत: कर्मचारी सरूवा भए तापनि संस्थागत स्मृति कायम राख्न कागजात प्रक्रियाहरू र अभिलेखिकरण प्रभावकारी बनाउने।
५.	प्रणालीगत नभई क्षेत्रगत प्रयासहरूः विद्यमान क्षेत्रगत कार्यक्रम संचालनमा अभ्यस्त पद्धति अनुरुप कृषि, स्वास्थ्य, वन र सामुदायिक समूहहरू बीच समन्वयको अभाव हुन सक्ने।	स्थानीय खाद्य समन्वय समिति तथा प्राविधिक समिति गठन गरी समावेशी प्रणालीगत निर्णय लिने र समन्वित कार्य सुनिश्चित गर्न शाखागत, किसान, महिला समूह, युवा र सहकारीका प्रतिनिधिहरू सहितको योजना तथा कार्यान्वयन प्रक्रिया स्थापना गर्ने।
६.	सीमान्तकृत समूहहरू बहिष्करण: पहुँचको अभावका कारण साना किसानहरू, महिलाहरू, दलितहरू र आदिवासी समुदायहरू योजना निर्माण तथा कार्यान्वयनका प्रक्रिया तथा निर्णयमा पछाडी पर्न सक्ने।	विद्यमान लक्षित समूह समावेशीकरण रणनीतिहरूको प्रभावकारी कार्यान्वयन गर्ने तथा आवश्यक भए थप नीति बनाई लागु गर्ने। योजना तर्जुमा तथा कार्यान्वयन समितिहरूमा कोटा (जस्तै, ५०% महिला, २०% सीमान्तकृत समूह) आदि।
७.	बिचौलियामा निर्भरता: किसानहरू प्रायः बिचौलियामा भर पर्नु पर्ने अवस्थाले गर्दा उनीहरूको नाफा घट्ने र दिगो अभ्यासहरूलाई निरुत्साहित गर्न सक्ने।	बिचौलियाहरूका नकारात्मक प्रभावलाई कम गर्न सहकारीहरूलाई सबल बनाउने वा स्थापना गर्ने। सामूहिक सौदाबाजी र प्रत्यक्ष बजार पहुँच सक्षम तुल्याउने साथै प्रभावकारी बजार अनुगमन र बजार जानकारीको लागि डिजिटल प्लेटफर्महरूमा सहकारीहरूलाई तालिम दिने।
८.	खुला सिमानाका कारण आयातसँग प्रतिस्पर्धा: स्थानीय बजारमा सस्तो आयातित खाद्य पदार्थले स्थानीय रूपमा	स्थानीय खाद्यको ब्रान्डिङ: उत्पादनहरू (जस्तै प्राङ्गारिक उत्पादन) को लागि "स्थानीय र दिगो" प्रमाणीकरणलाई प्रवर्द्धन गर्नुका साथै जनचेतनाका कार्यक्रम संचालन गर्ने जसले स्थानीय

क्र.सं.	जोखिम/चुनौतीहरू:	न्यूनीकरणका उपायहरू
	उत्पादित, दिगो तथा रैथाने उत्पादनहरूको मागलाई कमजोर वा न्युन बनाउन सक्ने।	उत्पादनहरूलाई आयातबाट अलग गर्न र उपभोक्ता स्वस्थ र पोषिलो स्थानीय उत्पादनको माग सिर्जना गर्न सकियोस्।
९.	कमजोर अनुगमन प्रणालीका कारण खाद्य प्रणाली कार्यक्रमहरूको प्रगति आकलन गर्न वा प्रभाव मूल्याङ्कन गर्ने प्रक्रियाले लगानीको औचित्यता अभाव हुन सक्ने।	सरल अनुगमन तथा मुल्याङ्कन फ्रेमवर्क तयार गरी बाली विविधता, खाद्यमा पहुँच, वा किसान आय जस्ता सूचकहरू ट्र्याक गर्न प्रयोग गर्न सजिलो अनुगमन उपकरणहरू (जस्तै, सामुदायिक स्कोरकार्डहरू, मोबाइल एपहरू) विकास गरी समयबद्ध रुपमा जानकारी संकलन, विश्लेषण, सम्प्रेषण तथा तथ्यगत योजना निर्माणमा प्रयोग गर्ने। यसका लागि पालिकास्तरमा खाद्य सुरक्षा सूचना केन्द्र स्थापना गर्न सकिने।

३.८ आगामी दिशा

खाद्य प्रणाली रुपान्तरणको उद्देश्य दिगो विकासका १७ वटा लक्ष्यहरु प्राप्तिका लागि प्रभावकारी रुपमा योगदान गर्न सकियोस भन्ने ध्येयले थालनी गरिएको सन्दर्भमा यो रणनीतिक योजना पाँच वर्षको लागि तयार गरिएको छ। उक्त अवधिमा खाद्य प्रणाली रुपान्तरणका क्षेत्रमा भएको उपलब्धिको समीक्षा पश्चात अर्को रणनीतिक योजना तर्जुमा गरी कार्यान्वयन गरिनेछ।

४. अनुसूचीहरु

अनुसूची १: कार्यान्वयनको योजना

क्रस	कार्यक्रमको नाम	अपेक्षित उपलब्धि	इकाई	लक्ष्य (आर्थिक वर्ष)					बजेट (आर्थिक व		
				०८२-८३	०८३-८४	०८४-८५	०८५-८६	०८६-८७	०८२-८३	०८३-८४	०८४-८५
१. स्वच्छ तथा पोषण युक्त खाद्यमा पहुँच											
१.१	मकै खेती कार्यक्रम	उत्पादनमा वृद्धि	वटा	१	१	१	१	१	१	२	२
१.२	कृषक क्षमता विकास कार्यक्रम	कृषकको क्षमतामा वृद्धि	वटा	४	४	४	४	५	१	१	१
१.३	धान/मकै दलहन कार्यक्रम	खाद्यान्न उत्पादनमा वृद्धि	वटा		१	१	१	१		१	२
१.४	भैँसी पकेट क्षेत्र	दूध र मासुको उत्पादनमा वृद्धि	वटा		१	१	१	१		५	५
१.५	बाख्रा पकेट क्षेत्र	मासुको उत्पादनमा वृद्धि	वटा		१	१	१	१		१५	१५
१.६	आलु खेती प्रवर्द्धन कार्यक्रम	आलु उत्पादनमा वृद्धि	वटा		१	१	१	१		५	५
१.७	सुन्तला खेती कार्यक्रम	सुन्तला उत्पादनमा वृद्धि	वटा		१	१	१	१		३	३
१.८	पोषण तथा खाद्य स्वच्छता सम्वन्धि जनचेतना कार्यक्रम	पोषण तथा खाद्य स्वच्छता सम्वन्धिमा वृद्धि हुने	वटा		१	१	१	१		१	१
१.९	रैथाने खाना प्रदर्शनी कार्यक्रम	रैथाने खानाहरुको संरक्षण र संवर्द्धनमा सहयोग पुग्ने	वटा	१	१	१	१	१	१	१	१
१.१०	एक घर एक किचेन गार्डेन कार्यक्रम	ताजा र स्वच्छ तरकारी तथा फलफुलमा परिवारको पहूँच बढने	वटा		१	१	१	१		१	१
१.११	विद्यालय दिवा खाजा कार्यक्रम	दिवा खाजामा विद्यार्थीको पहूँच	वटा	१	१	१	१	१	१६	१६	१६
१.१२	१ वडा १ टोल पोषण कर्नर	पोषणमा सुधार	वटा		१	१	१	१		१	१
१.१३	तरकारी प्रसोधन केन्द्र स्थापना र सञ्चालन कार्यक्रम	बजारमा पहूँच बढ्ने	वटा			१				२	३
१.१४	वजार अनुगमन कार्यक्रम	खाद्य स्वच्छता वढ्ने	पटक	१	१	१	१	१	०.५०	०.५०	०.५०
१.१५	कृतिम गर्भाधान कार्यक्रम	दूध र मासुको उत्पादन वृद्धि हुने	वटा	१	१	१	१	१	०.४०	०.४०	०.४०
२. दिगो उपभोग पद्धती											
२.१	खाद्य बस्तु दिगो सदुपयोग सचेतना कार्यक्रम	खाद्य बस्तुको उपयोगमा दिगोपना बढ्ने	वटा	१	१	१	१	१	०.८०	०.८०	०.८०

क्रस	कार्यक्रमको नाम	अपेक्षित उपलब्धि	इकाई	लक्ष्य (आर्थिक वर्ष)					बजेट (आर्थिक व		
				०८२-८३	०८३-८४	०८४-८५	०८५-८६	०८६-८७	०८२-८३	०८३-८४	०८४-८५
२.२	स्थानीय उत्पादनमा आधारित दिवा खाजा कार्यक्रम	स्थानीय उत्पादनमा वृद्धि	वटा	१	१	१	१	१	४	४	४
२.३	१ वडा १ उत्पादन कार्यक्रम	स्थानीय परिवेश अनुसारको उत्पादनमा वृद्धि	वटा		१	१	१	१		८	८
२.४	कोदो खेती प्रवर्द्धन कार्यक्रम	कोदोको उत्पादनमा वृद्धि	वटा	१	१	१	१	१	१	१	१
२.५	एक घर एक गोठ कार्यक्रम	पशुपालनमा कृषकहरुको सहभागीता वृद्धि	वटा		१	१	१	१	२	२	२
२.६	वाली उपचार शिविर संचालन	रोगकिरा नियन्त्रण हुने	वटा		१	१	१	१	२	२	२
३. प्रकृति मैत्री खाद्य प्रणाली											
३.१	बन डढेलो नियन्त्रण कार्यक्रम	वन डढेलो नियन्त्रण हुने	वटा		१	१	१	१		२.५	२.५
३.२	रासायनिक मल र विषादीको असरबारे जनचेतना कार्यक्रम	रासायनिक मल र विषादीको प्रयोग कम हुने	वटा		१	१	१	१		१	१
३.३	जडीबुटी प्रसोधन केन्द्र स्थापना कार्यक्रम	जडीबुटी प्रशोधन भई उत्पादकहरूले थप मूल्य प्राप्त गर्नसक्ने	वटा			१				१०	३०
३.४	प्राङगारीक खेती प्रवर्द्धन कार्यक्रम	प्राङ्गारिक खेती विस्तार	वटा		१	१	१	१		२.५	२.५
३.५	प्राङगारीक मल उत्पादन कार्यक्रम	मलको आवश्यकत स्थानीय उत्पादनबाट हुने	वटा		१	१	१	१		१	१
३.६	माटो परीक्षण शिविर संचालन	कृषकहरुले माटोको गुणस्तर पहिचान गरि बालीको छनौट गर्न सक्ने क्षमता बढने	वटा	१	१	१	१	१	१	१	१
३.७	उन्नत बिउ बिजन प्रवर्द्धन कार्यक्रम	उन्नत बिउ बिजनमा पहुँच बढने	वटा		१	१	१	१		२	२
३.८	असल कृषि अभ्यास सम्बन्धि तालिम कार्यक्रम	असल कृषि सम्वन्धि प्रविधि र शिपमा किसानहरुको क्षमता बढ्ने	वटा		१	१	१	१		१.२५	१.२५
४. समन्यायिक जीविकोपार्जन											
४.१	सम्भाव्य खेती प्रणाली सम्बन्धी सचेतना कार्यक्रम	किसानले माटो र हावापानी अनुसार खेती सम्वन्धी जानकारी हुने	वटा		१					३	
४.२	एभोकाडो प्रवर्द्धन कार्यक्रम	एभोकाडोको उत्पादन वृद्धि	वटा		१	१	१			१.६६	१.६६
४.३	कफि खेती कार्यक्रम	कफीको उत्पादन वृद्धि	वटा		१	१	१			१.६६	१.६६

क्रस	कार्यक्रमको नाम	अपेक्षित उपलब्धि	इकाई	लक्ष्य (आर्थिक वर्ष)					बजेट (आर्थिक व		
				०८२-८३	०८३-८४	०८४-८५	०८५-८६	०८६-८७	०८२-८३	०८३-८४	०८४-८५
४.४	अदुवा/बेसार खेती कार्यक्रम	अदुवा/बेसारको उत्पादन वृद्धि	वटा		१	१	१			१.६६	१.६६
४.५	भुमि बैंक	बाँझो जमीन घट्ने	वटा		१	१	१	१		१	१
४.६	ढाका उद्यम कार्यक्रम	आय वृद्धि हुने	वटा		१	१				१.५	१.५
४.७	टिमुर खेती कार्यक्रम	टिमुरको उत्पादन वृद्धि	वटा		१	१	१			१.६६	१.६६
४.८	युवा तथा महिला लक्षित व्यवसायिक कृषि कार्यक्रम	स्थानीय कृषि व्यवसाय प्रवर्धन हुने	पटक		१	१	१	१		२.५	२.५
४.९	गरिव, भूमिहीन, दलित तथा सीमान्तकृत समुदायलाई लक्षित गरि आय आर्जन कार्यक्रम	स्थानीय स्तरमा रोजगारको अवसर बढ्ने	वटा		१	१	१	१		४	४
४.१०	सामुदायिक वन व्यवस्थापन समितिका सदस्यहरुलाई गैर काष्ठ वन पैदावर सम्बन्धि सिप मुलक तालिम र सामाग्रि सहयोग	स्थानीय स्रोत साधनमा आधारित उद्यमको बिकासबाट रोजगारीमा बृद्धि	वटा		१	१	१	१		२	२
४.११	मुढा उत्पादन तालीम कार्यक्रम	उद्यमशीलताको वृद्धि	वटा		१	१				१	१
४.१२	टपरि उद्यमी कार्यक्रम	उद्यमशीलताको वृद्धि	वटा		१	१				२.५	२.५
४.१३	खेती योग्य जग्गाको चक्लाबन्दी कार्यक्रम	उत्पादनमा हुने वृद्धिले किसानको आय वढ्ने	वटा		१	१	१	१		२.५	२.५
४.१४	महिला उद्यमशीलता वृद्धि कार्यक्रम	उद्यमशीलताको वृद्धि	वटा		१	१	१	१		२	२
५. उत्थानशील खाद्य प्रणाली											
५.१	कृषि तथा पशु बीमा कार्यक्रम	विपत्बाट कृषि क्षेत्रमा हुनसक्ने क्षतिको भारमा न्यूनता	वटा	१	१	१	१	१	०.५	०.५	०.५
५.२	सुख्खा सहने जातको बाली प्रवर्द्धन कार्यक्रम	खडेरीको समयमा उत्थानशीलता बढ्ने	वटा		१	१	१	१		२	२
५.३	जलवायु मैत्री खेती सम्वन्धि ज्ञान र शीप विकास कार्यक्रम	जलवायु मैत्री खेति प्रणालीमा सुधार	वटा		१	१				२.५	२.५

क्रस	कार्यक्रमको नाम	अपेक्षित उपलब्धि	इकाई	लक्ष्य (आर्थिक वर्ष)					बजेट (आर्थिक		
				०८२-८३	०८३-८४	०८४-८५	०८५-८६	०८६-८७	०८२-८३	०८३-८४	०८४-८५
५.४	सामुदायिक बिउ बिजन संरक्षण कार्यक्रम	स्थानीय जातको बिउ बिजनको संरक्षण हुने	वटा		१	१	१	१		१	१
५.५	पालिका स्तरीय बिउ बिजन आदान प्रदान कार्यक्रम	स्थानीय जातको बिउ बिजनको संरक्षण र किसानको पहुँच बढने	वटा		१	१	१	१		१	१
५.६	मिश्रित तथा एकीकृत बाली विकास कार्यक्रम	मिश्रित तथा एकिकृत बालि लगाउने चलन बढ्ने	पटक		१	१	१	१		२	२
५.७	दरौदी नदि सिंचाई आयोजना	उत्पादन वृद्धि	वटा				१			१०	४०
५.८	ज्यदुलखोला सिंचाई आयोजना	उत्पादन वृद्धि	वटा				१			५	२०
५.९	बुढीगण्डकी सिंचाई आयोजना	उत्पादन वृद्धि	वटा				१			५	२०
५.१०	तान्द्रांग खोला सिंचाई आयोजना	उत्पादन वृद्धि	वटा				१			५	२०
५.११	मसेल खोला सिंचाई आयोजना	उत्पादन वृद्धि	वटा				१			५	२०
५.१२	प्यारुंगे खोला सिंचाई आयोजना	उत्पादन वृद्धि	वटा				१			४	१८
५.१३	मोति खोला सिंचाई आयोजना	उत्पादन वृद्धि	वटा				१			१०	४०
५.१४	कासी खोला सिंचाई आयोजना	उत्पादन वृद्धि	वटा				१			१०	४०
६. खाद्य अधिकार तथा खाद्य सम्प्रभुता सम्बन्धी प्रावधानहरूको प्रभावकारी कार्यन्वयन											
६.१	स्थानीय खाद्य समन्वय समिति गठन र संचालन	खाद्य सुरक्षा रणनीतिलाई स्थानीयकरण गर्न सहज हुने	वटा	१					०.३०		
६.२	सूचना तथा संचार प्रविधिको कृषिमा प्रयोग सम्वन्धि अभिमुखीकरण	कृषकहरुमा कृषि प्रवर्धनको लागि सूचना तथा संचार प्रविधिको प्रयोग गर्ने अभ्यास बढ्ने	वटा		१	१	१	१		१	१
६.३	स्थानीय उत्पादनमा आधारित दिवा खाजा कार्यक्रम संचालन सम्बन्धी कार्यविधि तर्जुमा	स्थानीय उत्पादनको प्रवर्धन र खाद्य स्वच्छता मा बढावा	वटा		१					१	

क्रस	कार्यक्रमको नाम	अपेक्षित उपलव्धि	इकाई	लक्ष्य (आर्थिक वर्ष)					बजेट (आर्थिक व		
				०८२-८३	०८३-८४	०८४-८५	०८५-८६	०८६-८७	०८२-८३	०८३-८४	०८४-८५
६.४	बिषादी न्यूनिकरण कार्यविधि तर्जुमा	बिषादीको समुचित उपयोग र न्यूनीकरणमा सहयोग पुग्ने	वटा		१					१	
६.५	किसान सूचिकरण कार्यक्रम	कृषकहरुको तथ्यांक आवधिक हुने	वटा		१	१				२	२
६.६	किसान परिचय पत्र वितरण	कृषकहरुको तथ्यांक आवधिक हुने	वटा		१	१				०.५०	०.५०

अनुसूची २: जनसांख्यिकीय विवरण

क्र.सं.	विवरण	एकाई	संख्या
१	कुल जनसंख्या	व्यक्ति	१६९८६
२	पुरुष जनसंख्या	व्यक्ति	७७०७
३	महिला जनसंख्या	व्यक्ति	९२७९
४	जनसंख्या वृद्धिदर (बार्षिक)	प्रतिशत (%)	-२.५
५	परिवार संख्या	संख्या	५,२३९
६	औसत परिवार संख्या	व्यक्ति	३.२४
७	लैङ्गिक अनुपात (sex ratio) (पुरुष प्रति १०० महिलामा)	अनुपात	८३.०६
८	जनघनत्व	प्रति वर्ग किमी	१६८
९	साक्षरता दर – जम्मा	प्रतिशत (%)	६७.४
१०	साक्षर पुरुष	प्रतिशत (%)	७७.३
११	साक्षर महिला	प्रतिशत (%)	५९.३
१२	अपाङ्गता भएका जनसंख्या	प्रतिशत (%)	४.५
१३	अपाङ्गता भएका महिला	प्रतिशत (%)	४.२
१४	अपाङ्गता भएका पुरुष	प्रतिशत (%)	४.८

श्रोत: राष्ट्रिय जनगणना, २०७८

अनुसूची ३ : व्यवसाय सम्वन्धी विवरण
(प्रतिशत)

वडा	कृषि	गैरकृषि
१	७५.१	२४.९
२	८४	१६
३	७९	२०.९
४	८०.७	१९.३
५	७७.५	२२.५
६	८०.२	१९.८
७	८३.१	१६.६
८	८३.१	१६.९
औसत	**८०.३४**	**१९.६१**

श्रोत: राष्ट्रिय जनगणना, २०७८

अनुसूची ४: उमेर समूह र लिङ्गअनुसार जनसंख्या

उमेर समुह	पुरुष	महिला	**जम्मा**
००—०४	५१७	४९३	१०१०
०५—०९	६०८	५४८	११५६
१०—१४	७४८	७३२	१४८०
१५—१९	६७३	८१७	१४९०
२०—२४	४४६	६१४	१०६०
२५—२९	४०२	५८७	९८९
३०—३४	३६६	५१७	८८३
३५—३९	३६७	५८५	९५२
४०—४४	४०१	६४०	१०४१
४५—४९	४०८	६१६	१०२४
५०—५४	५३६	६७४	१२१०
५५—५९	४६७	५२६	९९३
६०—६४	५२६	५४५	१०७१

उमेर समुह	पुरुष	महिला	**जम्मा**
६५—६९	४५९	४७३	९३२
७०—७४	३३०	३४४	६७४
७५—७९	२१३	२७२	४८५
८०—८४	१२३	१५०	२७३
८५—८९	८२	८३	१६५
९०—९४	२३	२९	५२
९५+	१२	३४	४६

श्रोत: राष्ट्रिय जनगणना, २०७८

अनुसूची ५: खाद्य अधिकार तथा खाद्य प्रणाली रणनीतिक योजना तर्जुमा तालीमका सहभागीहरू

	नाम र थर	**पद**	**कार्यालय**
१	लोकप्रसाद बन्जारा	अध्यक्ष	भिमसेनथापा गाउँपालिका
२	अमृतादेवी वस्ती (भट्ट)	उपाध्यक्ष	भिमसेनथापा गाउँपालिका
३	चित्रबहादुर अधिकारी	प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत	भिमसेनथापा गाउँपालिका
४	विकास श्रेष्ठ	अध्यक्ष, वडा नम्वर १	भिमसेनथापा गाउँपालिका
५	ऋषिराम लामिछाने	अध्यक्ष, वडा नम्वर ३	भिमसेनथापा गाउँपालिका
६	होमबहादुर बरामु	अध्यक्ष, वडा नम्वर ५	भिमसेनथापा गाउँपालिका
७	नारायण श्रेष्ठ	अध्यक्ष, वडा नम्वर ७	भिमसेनथापा गाउँपालिका
८	विष्णुकुमार श्रेष्ठ	अध्यक्ष, वडा नम्वर ८	भिमसेनथापा गाउँपालिका
९	मीना वाग्ले	सदस्य, वडा नम्वर ६	भिमसेनथापा गाउँपालिका
१०	रूलबहादुर आले	प्रशासकीय अधिकृत	भिमसेनथापा गाउँपालिका
११	डा. बलराम राजवंशी	पशु चिकित्सक	भिमसेनथापा गाउँपालिका
१२	कपिल पनेरू	ईन्जिनियर	भिमसेनथापा गाउँपालिका
१३	यनबहादुर नेपाली	प्रमुख, शिक्षा शाखा	भिमसेनथापा गाउँपालिका
१४	दिलबहादुर श्रेष्ठ	कृषक	भिमसेनथापा गाउँपालिका
१५	राजेद्र भण्डारी	योजना शाखा	भिमसेनथापा गाउँपालिका
१६	दीपक पाण्डे	सूचना प्रविधि अधिकृत	भिमसेनथापा गाउँपालिका
१७	प्रेमकुमार पुडासैनी	प्रतिनिधि	नेपाल उद्योग बाणिज्य महासँघ
१८	शेषनाथ भट्टराई	अध्यक्षको कार्यालय	भिमसेनथापा गाउँपालिका
१९	सुनिल कुमार यादव	कृषि शाखा	भिमसेनथापा गाउँपालिका
२०	काजिराम ढकाल	प्रतिनिधि	नेपाल उद्योग बाणिज्य महासँघ
२१	धीरज खनाल	स्वास्थ्य शाखा	भिमसेनथापा गाउँपालिका
२२	ईश्वरी भट्ट	प्रतिनिधि	स्वाँरा सँघ गाउँ विकास केन्द्र
२३	गीता रिजाल	उद्यम सहायक	भिमसेनथापा गाउँपालिका
२४	शैलेन्द्र शाक्य	कृषक	भिमसेनथापा गाउँपालिका

अनुसूचि ६: खाद्य अधिकार तथा खाद्य प्रणाली रणनीतिक योजना तर्जुमा तालिमको विषयवस्तु

दिन	तालीमको विषयवस्तु
पहिलो	तालिमको शुभारम्भ (परिचय, तालिमको उद्देश्य, अपेक्षा तथा तालिमको विषयवस्तु)
	खाद्य अधिकार, खाद्य सम्प्रभुता, खाद्य सुरक्षा र खाद्य प्रणालीको अवधारणा
	खाद्य अधिकार तथा खाद्य सम्प्रभुता ऐनका प्रावधानहरु र कार्यान्वयनको अवस्था
	खाद्य प्रणाली नेपालको परिवेश (प्रदेश तथा पालिकाको समेत जानकारी) तथा खाद्य प्रणाली रुपान्तरणको एजेण्डा र यसको स्थानीयकरण
	योजनाको संक्षिप्त परिचय
	खाद्य अधिकार, खाद्य प्रणाली र दिगो कृषि विकासको विद्यमान परिवेश
दोश्रो	खाद्य अधिकार, खाद्य प्रणाली र दिगो कृषि विकासको विद्यमान परिवेशः समस्या विश्लेषण
	श्रोत तथा अवसरहरुको पहिचान
	सरोकारवालाको विश्लेषण
	खाद्य अधिकार तथा खाद्य प्रणाली रणनीतिक योजनाका उद्देश्यहरूको विश्लेषण
	रणनीतिक कार्यक्रम तथा कार्यक्रमको प्राथमिकीकरण
	योजनाको कार्यान्वयन
	योजनाको अनुगमन तथा मूल्याङ्कन
तेश्रो	खाद्य अधिकार तथा खाद्य प्रणाली रणनीतिक योजनाको खाका तयार
	खाद्य अधिकार तथा खाद्य प्रणाली रणनीतिक योजनाको मस्यौदा तयारी र प्रस्तुति
	रणनीतिक योजनाको लागि आवश्यक थप जानकारीहरूको पहिचान तथा कार्ययोजना निर्माण (कार्यदलको गठन समेत)
	तालिमको मुल्याङ्कन र समापन

अनुसूची ७: मस्यौदालाई अन्तिम रूप दिन गठन गरिएको कार्यदल र कार्यविवरण

भिमसेनथापा गाउँपालिकामा मिति २०८१ फागुन २५ देखि फागुन २७ सम्म सञ्चालन भएको "खाद्य अधिकार तथा खाद्य प्रणाली रणनीतिक योजना तर्जुमा" तालीममा २४ जना सहभागी रहेका थिए। सहभागीहरूले तयार पारेको मस्यौदालाई अन्तिम रूप दिन निम्न पदाधिकारीहरू संलग्न रहेको कार्यदल गठन गरिएको थियो।

क्र सं.	नाम	संस्था पद	कार्यदलमा पद
१	होमबहादुर बरामु	वडाध्यक्ष, वडानं ५	संयोजक
२	मीना वाग्ले	वडा सदस्य वडानं ६	सदस्य
३	रूलबहादुर आले	प्रमुख, योजना शाखा	सदस्य
४	गीता रिजाल	उद्यम विकास शाखा	सदस्य
५	सुनिल कुमार यादव	प्रमुख, कृषि विकास शाखा	सदस्य
६	डा.बलराम राज राजवंशी	प्रमुख, पशु सेवा शाखा	सदस्य सचिव
संरक्षक तथा सल्लाहकार			
१	लोक प्रसाद बन्जारा	अध्यक्ष, भीमसेनथापा गाउँपालिका	
२	अमृता देवी वस्ती (भट्ट)	उपाध्यक्ष, भीमसेनथापा गाउँपालिका	
३	चित्रबहादुर अधिकारी	प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत, भीमसेनथापा गाउँपालिका	

उक्त कार्यदलको कार्यविवरण निम्नानुसार रहेको थियो।

- तालिमका क्रममा तयार भएको खाद्य अधिकार तथा खाद्य प्रणाली रणनीतिक योजनाको प्रारूपलाई समीक्षा गरेर थप तथ्य तथा जानकारी समावेश गरी पहिलो मस्यौदा तयार गर्ने।
- मस्यौदा पालिका एवम् सरोकारवालाहरूसँग छलफल गर्ने।
- छलफलबाट प्राप्त भएका सुझावहरूलाई आवश्यकता अनुसार खाद्य अधिकार तथा खाद्य प्रणाली रणनीतिक योजनामा समावेश गरी परिमार्जन गर्ने।
- परिमार्जित योजनामा थप सुझावका लागि कृषि तथा पशुपन्छी विकास मन्त्रालयसँग समन्वय गर्ने।

- स्वीकृतिका लागि पालिकामा पेश गर्ने ।
- रणनीतिक योजनाको क्रियाकलापहरूलाई आगामी वर्षको वार्षिक बजेट तथा कार्यक्रममा समावेश गर्न समन्वय र सहजीकरण गर्ने ।
- खाद्य अधिकार तथा खाद्य प्रणाली रणनीतिक योजनाको कार्यान्वयनको सन्दर्भमा प्रदेश एवम् सँघको समपूरक तथा विशेष अनुदानबाट थप स्रोत परिचालन गर्न आवश्यक समन्वय एवम् सहजीकरण गर्ने ।
- थप स्रोतको लागि विकास साझेदारहरूसँग आवश्यक समन्वय गर्ने ।
- खाद्य अधिकार तथा खाद्य प्रणाली रणनीतिक योजना कार्यान्वयनको समीक्षा नियमित रूपमा गर्ने र सिकाइ र असल अभ्यासहरुको अभिलेखिकरण गर्ने ।

सन्दर्भ सामाग्रीहरु

- राष्ट्रिय जनगणना प्रतिवेदन, २०७८
- राष्ट्रिय कृषिगणना प्रतिवेदन, २०७८